

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE
Norwegian School of
Theology, Religion and Society

Øversettelse av σάρξ i Romerne 8

Er det noe igjen av «den syndige menneskenaturen»?

Kristoffer Hansen-Ekenes

Veileder

Professor emeritus Reidar Hvalvik

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn

AVH5065: Masteroppgave i teologi (30 ECTS), høsten 2019

Antall ord: 23 188

Forord

Når en masteravhandling på nærmere 24.000 ord er klar for innlevering, skulle man tro ordene var brukt opp. Slik er det ikke. Noen viktige takkens ord gjenstår fremdeles.

Først en hjertelig takk til de mange lærere og medstudenter på MF, som gjennom årenes løp har stimulert min teologiske nysgjerrighet – både i forelesninger og over utallige kaffekopper i kantina.

To lærere fortjener en særlig takk i anledning avhandlingen. Førstelektor Glenn Ø. Wehus for å levendegjøre nytestamentlig gresk på en forbilledlig måte. Innførings- og fordypningskursene har gitt meg mye glede faglig og personlig, og medvirket til valg av overordnet tema for avhandlingen. Takk! Ikke minst rettes en dyp takk til professor emeritus Reidar Hvalvik for hans mange engasjerende og innsiktsfulle forelesninger disse årene. Det er for øvrig ingen underdrivelse å si, at uten hans oppmerksomme og konstruktive veiledning ville denne avhandlingen vært – en ganske annen. Jeg er klar over at han bare har gjort det en god veileder skal gjøre, men likevel: tusen takk!

Skriveprosessen har i perioder vært noe av en eremitt-opplevelse for meg, og en tilsvarende opplevelse av ensomhet for ungene mine. Uten dem hadde denne avhandlingen trolig vært ferdig noe tidligere. Men uten min trofaste ektefelle ville den trolig aldri blitt ferdig. Når en står fast i skrift eller tanke, er det uvurderlig å ha en støttende venn i samme hus. Jeg er dypt takknemlig!

Til sist en takk til Gud, vår Far, som har gitt oss Ordet – til forundring, fordypning og frelse.

Soli Deo Gloria!

Sammendrag

Problemstillingen avhandlingen besvarer er: hva var grunnen til det markante bruddet med den tradisjonelle oversettelsen av $\sigma\rho\xi$ i en del paulinske tekster – særlig Rom 8 – på slutten av 1970-tallet? Og hva kan være årsaken til at man går tilbake på dette igjen noen tiår senere?

Dette markante bruddet synliggjøres gjennom en sammenligning av fire norske og fire engelske bibeloversettelser. Vi finner at NO78/85 og NIV78 benytter *syndig natur* / *sinful nature* opptre som oversettelse av $\sigma\rho\xi$ i Rom 8, mens B2011 og NIV2011 går tilbake til *kjøtt/flesh*. Vi peker på Eugene A. Nidas *dynamiske-ekvivalente* oversettelsesprogram som den avgjørende forutsetningen for bruddet på 1970-tallet. *Dynamisk ekvivalens* innebærer at man ikke oversetter ord-for-ord (konkordant), men i stedet mening-for-mening (idiomatisk). Dessuten er hensynet til mottakerens forståelse førende. Nidas teori har blitt kritisert fra ulikt hold, og har ikke samme plass i bibeloversettelse i dag som tidligere.

Vi kartlegger hvilke betydninger av $\sigma\rho\xi$ som var vanlige på Paulus' tid, og understreker Paulus' forankring i jødisk teologi og tekning. Vi undersøker det eksegetiske grunnlaget for *syndig natur*. Tekster som ofte tas til inntekt for konseptet *syndig natur* i det proto-paulinske corpus gjennomgås kritisk. Vår mening er at konseptet har svakt eksegetisk grunnlag, og snarere ser ut til å representere en innlesning i tekstene.

Innføringen og avskaffelsen av *syndig natur* er altså knyttet til oversettelsesteori, men også teologi. Selv om både språkbruken og Nidas oversettelsesprogram er forlatt i B2011, finner vi imidlertid tegn på at konseptet *syndig natur* fremdeles påvirker oversettelsen enkelte steder.

Forkortelser

BDAG	<i>A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature</i>
BDB	<i>The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon</i>
BHS	<i>Biblia Hebraica Stuttgartensia</i>
B2011	<i>Bibelen</i> (Bibelselskapet, 2011)
<i>DPL</i>	<i>Dictionary of Paul and His Letters</i>
<i>EDNT</i>	<i>Exegetical Dictionary of the New Testament</i>
GT	Det gamle testamente
KJV	<i>The Holy Bible, Authorized King James Version</i> (1611)
Louw-Nida	<i>Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains</i>
LXX	<i>Septuaginta</i>
<i>NIDNTT</i>	<i>New International Dictionary of New Testament Theology</i>
NA28	<i>Novum Testamentum Graece</i> (28. utgave)
NB88	<i>Bibelen</i> (Norsk Bibel, 1988)
NIV78	<i>The Holy Bible, New International Version</i> (1978)
NIV2011	<i>The Holy Bible, New International Version</i> (2011)
NO30	<i>Bibelen</i> (Det Norske Bibelselskap, 1930)
NO78/85	<i>Bibelen</i> (Det Norske Bibelselskap, 1978/85)
NRSV	<i>Holy Bible: New Revised Standard Version</i> (1989)
NT	Det nye testamente
<i>TDNT</i>	<i>Theological Dictionary of the New Testament</i>

Tabelloversikt

Tabell 1: Forekomster av σάρξ i Rom 8 i Nestle-Alands 28. utgave (NA28)	9
Tabell 2: Oversettelser av σάρξ i Rom 8 i fire norske oversettelser fra 1930 til 2011	10
Tabell 3 Oversettelser av σάρξ i Rom 8 i fire engelske oversettelser fra 1611 til 2011	14
Tabell 4: Sammenstilling av ulike betegnelser på oversettelsesteorier	20

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Inkarnasjonen	1
1.2	Pinseunderet	2
1.3	‘Hele verden hadde samme språk’ – tilbake til Babel?	3
1.4	En ‘ny pinse’ innen bibeloversettelse	4
1.5	Bibeloversettelse er omstridt	5
1.6	Problemstilling	6
1.7	Metode	6
1.8	Materiale	7
2	Undersøkelse av Rom 8	9
2.1	Forekomster av σάρξ i NA28	9
2.2	Σάρξ på norsk	10
2.3	Σάρξ på engelsk	14
3	Oversettelsesteori	19
3.1	Dynamisk ekvivalens – Nidas nyvinning	19
3.2	Noen innvendinger mot dynamisk ekvivalens	23
3.3	Nida og norsk oversettelsestradisjon	26
4	Σάρξ på gresk	27
4.1	Bakgrunn i gresk filosofi og kultur	30
4.2	Termen i Septuaginta	32
4.3	Termen i NT utenom Paulus	33
4.4	Termen hos Paulus	35
4.5	Syndig natur? Del I: Et case-studium av fire enkelttekster hos Paulus	39
4.6	Syndig natur? Del II: Et case-studium av Gal 5-6	45
5	Σάρξ i Rom 8	53
5.1	Hva betyr σάρξ i Rom 8?	53
5.2	Hvordan bør vi oversette σάρξ i Rom 8?	63
6	Sammenfatning og konklusjon	67
	Appendiks	69
	APPENDIKS 1	69
	APPENDIKS 2	70
	Bibliografi	71

1 Innledning

Denne avhandlingen handler om oversettelse av tekster som Kirken gjennom århundrer har forstått som «Guds ord». Vi vil derfor innledningsvis sette utfordringene knyttet til bibeloversettelse inn i en større teologisk og historisk sammenheng.

1.1 Inkarnasjonen

Selve inkarnasjonen innebærer dypest sett oversettelse: Ordet blir $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ og tar bolig iblant oss (Joh 1,14). Gud blir ikke bare menneske i generell forstand, men i en bestemt sosiokulturell situasjon.¹ Det er i rammen av en jødisk kultur i det første århundre Gud åpenbarer seg gjennom Sønnen. Den kulturelle og religiøse rammen i seg selv blir dermed en del av budskapet.

Ifølge Det nye testamentet blir Guds Sønn født inn i en jødisk familie – og får dermed arameisk som morsmål.² Også disiplene snakket arameisk. Noen kunne kanskje hebraisk, og gjerne litt koinégresk til hverdagsbruk. Koinégresk var det felles administrasjonsspråket i Romerriket ($\kappa\omicron\iota\nu\eta$, felles), og gjorde mulig et fellesskap på tvers av kultur- og språkgrenser. Når de gode nyhetene om Jesus fra Nasaret skulle nedskrives, gjøres det nettopp på dette språket – og ikke på Jesu morsmål. I et sammenlignende religionsperspektiv er dette bemerkelsesverdig:

Christians are unique in abandoning the original language of Jesus and instead adopting Greek in its *Koine*, and Latin in its vulgar as the central media of the church. [...] Christians never made the language of Jesus a requirement of faith or membership in the fellowship. [...] Thus it is that translation, and the cross-cultural implications related to it, came to be built in to the very fabric of Christianity. Another striking paradox is the contention by Christians that God's eternal counsels are compatible with ordinary, everyday speech.³

¹ Walls 1990, 25.

² Schattner-Rieser 2015, 81.86: «Kaum jemand zweifelt heute mehr daran, dass die Volkssprache der jüdischen Bevölkerung zur Zeit Jesu weitgehend das *Aramäische* war [...] Auch für den irdischen Jesus sind zumindest gewisse Kenntnisse des Griechischen vorauszusetzen, so dass selbst ein Gespräch mit Pontius Pilatus auf Griechisch historisch nicht undenkbar ist. In der Synagoge las und betete er wohl hebräisch, im täglichen Leben und in seiner Verkündigung sprach er hingegen Aramäisch.»

³ Sanneh 1990, 1.

Den kristne åpenbaringen er i sitt vesen tverrkulturell og oversettbar. Med koiné i sitatet ovenfor vises det til NT, som jo ble skrevet på dette språket, mens latin viser til Vulgataoversettelsen av hele Bibelen som etterhvert ble dominerende i Vestkirken, delvis på bekostning av hverdagsspråket flere steder. Dermed er det en viss spenning mellom koinegresk og latin på den ene siden og «ordinary, everyday speech» på den annen. For verken koiné eller latin var hverdagsspråk for alle. Derfor finner vi allerede tidlig i kirkens historie oversettelser av GT og NT til andre språk enn gresk og latin.

Hva var det som i utgangspunktet gav kristne frimodighet til å forlate arameisk, og omfavne de mange språkene?

1.2 Pinseunderet

I misjon har kirkeplanting og oversettelse av Bibelen til hverdagsspråket vært en opplagt sak like fra starten, og er det ikke mindre i dag med stor kirkevekst i den tredje verden.⁴ Det er naturlig å se en sammenheng med Jesu egen befaling til disiplene: «Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler» (Matt 28,19 og paralleller). Evangeliet ble gradvis spredt fra Jerusalem og Judea via Samaria mot jordens ender (Apg 1,8). Etterhvert som en nådde yttergrensen av Romerriket hvor gresk hadde mindre utbredelse, oppstod behovet for å formulere budskapet på nye språk.

At dette var både mulig og ønskelig ser vi ikke minst av pinseunderet, hvor folk fra hele *oikoumenen* – den bebodde verden – hørte disiplene tale på et språk de forstod (Apg 2,1-11). Man kan med en viss rett si at enhver bibeloversettelse dypest sett en repetisjon av nettopp pinseunderet,⁵ ettersom pinsehendelsen bekrefter Guds åpenbaring som prinsipielt oversettbar og kompatibel med andre kulturer enn den jødisk-aramaiske.

Allerede tidlig i kirkehistorien dukker de første oversettelsene opp. De første bibeloversettelsene i nytestamentlig tid var oversettelse av enkeltskrifter etterhvert som de kom i sirkulasjon. Fra førkristen tid fantes allerede den greske oversettelsen av Tanak, Septuaginta (LXX). LXX er en oversettelse av og for diasporajøder nær Alexandria, med gresk som morsmål og dalende kjennskap til hebraisk.⁶ Med andre ord var LXX ingen

⁴ Smalley 1991, 21; Stine 1990, vii.

⁵ Smalley 1991, 252f.

⁶ Septuaginta, xxxvi.

‘misjonsoversettelse’ i pinsens ånd. Den ble likevel svært viktig for utbredelsen av kristen tro i middelhavsområdet og den jødiske diasporaen.⁷ LXX, i kraft av å være jødernes gamle hellige skrift, lånte autoritet til Jesus-troen, slik at greske intellektuelle ikke like lett kunne avskrive den, men i stedet fant den interessant og meningsfull.⁸

Av kristne ‘misjonsoversettelser’ kan nevnes den tidlige *vetus latina*, forløper for *Vulgata* (ferdigstilt i 383 med både GT og NT); på 160-tallet fantes en evangelieharmonie i syrisk språkdrakt, *Diatessaron*, samt flere andre enkeltskrifter som betegnes *vetus syra*, og endelig en syrisk standardoversettelse av hele Bibelen på tidlig 400-tallet, *peshitta*; i tillegg fantes NT allerede på 200-tallet i oversettelse til de to største egyptiske dialektene sahidisk og bohairisk.⁹ I løpet av relativt kort tid – et par århundrer – er kristendommen blitt et flerspråklig og tverrkulturelt fenomen. (Se Appendiks 2 for oversikt over Bibelens utbredelse på nye språk.)

1.3 ‘Hele verden hadde samme språk’ – tilbake til Babel?

Ikke hele verden snakket gresk. Mot yttergrensen og like utenfor Romerriket fantes folkeslag med begrenset eller ingen greskkunnskap. Midt på 300-tallet ble goterne i den nordlige ytterkant av Romerriket evangelisert av den unge Wulfila (311–383). Ettersom den gotiske kulturen var muntlig og manglet alfabet og skrivetradisjon, ble det Wulfilas oppgave å skape litteratur og å utdanne folk til å lese og skrive. Hans evangelisering blant goterne bidro til å forme en sterk etnisk og religiøs identitet, ikke minst på grunn av oversettelsen av Bibelen og det nødvendige forarbeidet med å lage et gotisk alfabet. Så sterk ble denne identiteten at goterne, som i likhet med Wulfila selv var arianere, var i stand til å stå imot presset fra flertallskirken i de kristologiske stridene på 300-tallet,¹⁰ enda arianismen ble fordømt både i Nikea i 325 og Konstantinopel i 381.

Om evangeliet prinsipielt lot seg oversette fra arameisk til ulike morsmål, kanoniseres snart latin i Vestkirken, i form av Hieronymus’ *Vulgata*-oversettelse, mens gresk levde videre i Østkirken.

⁷ Septuaginta, xxxvi.

⁸ Walls 1990, 30ff.

⁹ Noack 1998, 22.33-34.

¹⁰ Walls 1990, 34f.

Omlag hundre år etter Wulfila, ble kelterne på de irske øyer evangelisert av Patrick. Hans tilnærming til språkspørsmålet var en annen, og forblir representativ for Vestkirken frem mot reformasjonen. Også Patrick måtte utdanne folk til å lese og skrive. Men han valgte latin som hovedspråk både for Bibelen, salmesangen og liturgien. Først da humanismen skylte inn over Europa på 1600-tallet, fikk man en irsk bibeloversettelse. Forkynnelsen i Patricks kirke skjedde likevel på hverdagspråket, keltisk. Det er hevet over tvil at bruken av latin bidro til å skape felles identitet innad i Kirken, som ellers rommet store kulturelle motsetninger. For kelterne gav det tilgang til åndsliv og utdanning på det europeiske fastlandet. Vi merker oss imidlertid at det ikke er som morsmål, men som spesialisert språk, latin bevares.¹¹

Dermed svekkes evangeliets karakter av å være kompatibelt med hverdagspråket, eller morsmålet, som pinseunderet hadde åpnet for. Riktignok bare delvis, for hverdagspråkene lever fremdeles sitt liv utenfor Bibelen, liturgien og utdanningssystemet. Det er verdt å stanse ved ironien i at det oversettbare evangeliet fikseres i ett språk. Samtidig anerkjenner vi den forenende – men også potensielt undertrykkende – kraft som lå i ett felles kirkespråk. Situasjonen minner om en kirkelig utgave av 1 Mos 11,1: «Hele verden hadde samme språk og samme ord».

1.4 En ‘ny pinse’ innen bibeloversettelse

Selv om enkelte oversettelser til hverdagspråket fantes også før reformasjonen,¹² er det særlig gjennom arbeidet til John Wycliffe, Erasmus av Rotterdam, Martin Luther og William Tyndale at det latinske hegemoniet for alvor slår sprekker, og oversettelser til hverdagspråkene igjen tar fart. Indirekte beholdt Vulgata sin hegemoniske posisjon gjennom oversettelsene til hverdagspråkene før reformasjonen, ettersom disse var oversatt nettopp fra Vulgata og ikke grunntekstene. Dette endres på reformasjonstiden. I og med Gutenbergs trykkpresse blir også de nye oversettelsene enda mer tilgjengelig enn før:¹³

This opened the way for private, individual study to supplement public reading in the congregation. For many more Christians than formerly, private rather than public reading became the principal and most potent form of encounter with Scripture.¹⁴

¹¹ Walls 1990, 36f.

¹² Walls 1990, 37.

¹³ Smalley 1991, 26f.

¹⁴ Walls 1990, 38.

Det er illustrerende at mens Bibelen ble oversatt til tre nye språk på 1400-tallet, var tallet på 1500-tallet 15. Etter en liten tilbakegang på 1600-tallet med 11 nye språk, økte tallet til 13 århundret etter. Intensiteten i arbeidet med bibeloversettelse til nye språk har økt år for år etter dette. Bibelen fantes ved slutten av 1700-tallet oversatt til 74 språk, enten i sin helhet eller i deler. I løpet av 1800-tallet ble det utført oversettelser til 446 nye språk, og enda 1390 nye språk i perioden fra 1900 til 1980. Tiårene i denne perioden som utmerker seg med flest nyoversettelser er 1960- og 1970-tallet, med henholdsvis 258 og 290.¹⁵

Økningen i antall oversettelser vi ser fra begynnelsen av 1800-tallet og fremover, må sees i sammenheng med fremveksten av den moderne misjonsbevegelsen. Vi ser altså uttrykt tydelig en sammenheng mellom kirkeplanting/evangelisering og bibeloversettelse som vi postulerte ovenfor, ikke minst i tiden etter 1800 hvor det 1400 år lange latinske hegemoniet i Vestkirken for alvor brytes. At dette finner sin teologiske begrunnelse i inkarnasjonen og pinsehendelsene, har vi også sett. En må bare undres over at det tok over 1400 år å gjenfinne dette.

1.5 Bibeloversettelse er omstridt

At bibeloversettelse er brennbart, illustrerer skjebnen til engelskmannen William Tyndale. Inspirert av Luthers arbeid i Tyskland, ivret han for å gjøre Bibelen tilgjengelig for sine landsmenn på morsmålet. Det førte til at han i 1536 ble kidnappet, kvalt og brent på en pôle.¹⁶

Slike historier har vi ikke fra nyere tid. Likevel vet vi at spørsmålet om hvilken bibeloversettelse man bør lese, tillegges stor vekt i en del kretser. Ta følgende eksempel: I overkant av halvparten av USAs bibellesere foretrekker King James-utgaven (KJV).¹⁷ I enkelte miljøer stilles spørsmålsteget ved andres mulighet for å bli frelst om de velger 'feil' oversettelse.¹⁸ Særlig kraftig er kritikken mot The New International Version (NIV). Den som

¹⁵ Smalley 1991, 34. Se tabell over antall nyoversettelser i appendiks 2.

¹⁶ Wessel 2003, 204.

¹⁷ Goff et al. 2017, 9-11.

¹⁸ For en nøktern presentasjon, se f.eks. Alan S. Duthie, *How To Choose Your Bible Wisely* (Carlisle: Paternoster Press / Swindon: The Bible Society, 1995), 211-222.

leser denne oversettelsen, kan ikke regne med å bli frelst, skal vi tro de mest ytterliggående eksemplene.¹⁹

I vårt eget land har motsetningene særlig stått mellom Norsk Bibel 1988 (NB88) på den ene siden, og Bibelen 1978/85 (NO78/85) og i nyere tid Bibel 2011 (B2011) på den andre, uten at stridighetene har vært så voldsomme som i USA.

Vi skal ikke gå nærmere inn på denne ‘ordkrigen’, men lar den stå som en illustrasjon på behovet for et teologisk arbeid i skjæringspunktet mellom ideologi og hermeneutikk på den ene siden, og oversettelsesteori og -praksis på den andre siden.

1.6 Problemstilling

Vi vil i denne avhandlingen se nærmere på utfordringene knyttet til bibeloversettelse ved å se på oversettelsen av det greske ordet *σάρξ* i noen nyere oversettelser, med særlig vekt på Rom 8. Grunnen til at vi vil se på dette, er at det er skjedd merkbare endringer i oversettelsen av *σάρξ* i oversettelser utgitt på 1970-tallet. Dessuten er disse oversettelsesvalgene i nyere tid igjen forlatt.

Hovedspørsmålet for avhandlingen blir derfor: hva var grunnen til det markante bruddet med den tradisjonelle oversettelsen av *σάρξ* i en del paulinske tekster – særlig Rom 8 – på slutten av 1970-tallet? Og hva kan være årsaken til at man går tilbake på dette igjen noen tiår senere?

1.7 Metode

Vi vil forsøke å besvare problemstillingen ved hjelp av et trefoldig metodisk grep. I første omgang vil vi analysere paulinske tekster i ulike bibeloversettelser, for å få oversikt over hvilke oversettelser av *σάρξ* som forekommer i disse. I denne sammenheng er vi særlig interessert i forholdet mellom den *leksikalske* betydning av *σάρξ* på den ene siden, og dets *semantiske* betydning på den andre. Med *leksikalsk* mener vi ordets grunnbetydning, mens vi med *semantisk* sikter til betydningen ordet har i sin kontekst.²⁰

¹⁹ Et eksempel på delvis anonyme nettsider som har mye å si til støtte for KJV er <https://www.jesus-is-lord.com>. Her finnes også en engasjert kritikk av NIV, se særlig «Which Bible verses did the NIV delete», ingen sider [sitert 17. april 2017]. Online: <https://www.jesus-is-lord.com/nivdelet.htm>

²⁰ Store norske leksikon [sitert 9. september 2019]. Online: <http://www.snl.no/semantikk>

Når vi har fullført denne analysen, vil vi redegjøre for utviklingen innen oversettelsesteori fra 1960-tallet og fremover, og forsøke å forklare funnene i lys av dette. Særlig vekt vil legges på Eugene A. Nida og Charles R. Tabers *The Theory and Practice of Translation* (TAPOT), som har vært et standardverk for bibeloversettere siden den utkom i 1969, samt på kritikken av denne fra nyere teoretikere som Stanley E. Porter og Lawrence Venuti.

Til sist vil vi redegjøre for hvordan *σάρξ* fremstilles i en annen viktig kilde for oversetterens arbeid, nemlig leksika og bibelkommentarer. Her vil vi lete etter grunnbetydning av ordet, avledede betydninger og overførte betydninger. Det blir også viktig å spore bruken av *σάρξ* i kilder før nytestamentlig tid.

Gjennom dette trefoldige grepet håper vi å bli i stand til å synliggjøre og drøfte sammenhengen mellom disse tre områdene: faktiske bibeloversettelser, oversettelsesteori og referanselitteratur, herunder leksika og kommentarer, slik at vi kan svare på problemstillingen. Samtidig vil dette teorigrunnetlaget forhåpentligvis danne felles horisont når vi skal svare på problemstillingen, samt beskytte mot egne underbevisste sympatier og antipatier.

1.8 Materiale

Det primære materialet for undersøkelsene i avhandlingen vil være norske og engelske bibeloversettelser, foruten den greske grunnteksten slik den foreligger i Neste-Alands *Novum Testamentum Graece* (NA28). Oversettelsene bør være i utstrakt bruk. Videre må det være uttalte forskjeller i oversettelsesprinsippene, slik at det kan sannsynliggjøres at vi finner forskjeller i ordlyd der hvor *σάρξ* forekommer i grunnteksten.

Av norske bibeloversettelser vil vi undersøke Bibelselskapets oversettelser av 1930 (NO30), 1978/85 (NO78/85) og 2011 (B2011), samt Norsk Bibel 1988 (NB88) ettersom arbeidet med denne kom i gang som en direkte respons på NO78/85. I og med B2011 har for øvrig Bibelselskapet nærmet seg NB88 med hensyn til spørsmålet om oversettelsesprinsipper.²¹ NO30 er riktignok ikke i utstrakt bruk lenger, men danner det historiske bakteppet for de moderne oversettelsene.

²¹ Ragnar Andersen, «Vi sammenlikner Norsk Bibel og Bibel 2011» [sitert 17. april 2017]. Online: <https://www.norsk-bibel.no/blogs/nb-forum/14140233-vi-sammenligner-norsk-bibel-og-bibel-2011>

Øversettelsesarbeidet i Norge står naturligvis i dialog med trender og teorier internasjonalt. Derfor vil vi undersøke engelske øversettelser. Den store kjempen på engelsk er King James Version (KJV), som er elsket og hatet for sitt alderdommelige språk. At denne øversettelsen nyter tilnærmet guddommelig status i visse kretser, og angivelig er uforandret siden den først kom ut i 1611, gjør den til en interessant øversettelse.²² New International Version (NIV) ble lansert i 1978 som et uttalt alternativ til KJV, derfor er den relevant for vårt arbeid.²³ Når det gjelder øversettelser av $\sigma\rho\xi$ er det også her en finner nevneverdige forskjeller. Som referanse tar vi også med New Revised Standard Version (NRSV) som har oppnådd bred anerkjennelse og står i tradisjonen etter KJV, samtidig som den imøtegår kritikken mot arkaiserende og ukurant språk i KJV.²⁴

Konkret skal vi undersøke øversettelsen av $\sigma\rho\xi$ i Rom 8 i de aktuelle øversettelsene. Vi har valgt dette kapitlet fordi det byr på særlig mange forekomster av nettopp $\sigma\rho\xi$. Dessuten skal vi kommentere kort Gal 5-6, samt fire paulinske enkelttekster, på grunn av det tematiske slektskapet mellom disse og Rom 8.

²² «King James only-ism» er en betydelig retning i USA. Den kjennetegnes av en usvikelig tillit til KJV som Guds ord, beskyttet og bevart uforandret fra de originale forfatternes hånd gjennom generasjonene. Tilhengere av denne bevegelsen vil stemple f.eks. NIV som «Satan's Masterpiece» eller «Satanic Bible». Illustrerende eksempler finnes på <http://www.solidrockbaptist.net/satans-niv-bible.html> og <https://www.jesus-is-savior.com/Bible/NIV/niv-gay-satan.htm> [sisert 27. mai 2019].

²³ Se f.eks. Kenneth Barker(red.), *The making of a Contemporary Version: The Purpose and Method of the New International Version*, hvor det i det siste kapitlet listes opp uheldige og misvisende formuleringer i KJV. Poenget er åpenbart at dette er gjort bedre og med større klarhet i NIV.

²⁴ Fra forordet til NRSV ved Bruce M. Metzger: «[T]he directive [was] to continue in the tradition of the King James Bible, but to introduce such changes as are warranted on the basis of accuracy, clarity, euphony, and current English usage. Within the constraints set by the original texts and by the mandates of the Division, the Committee has followed the maxim, "As literal as possible, as free as necessary"» [sisert 10. mai 2019]. Online: <http://www.nccusa.org/newbtu/reader.html>

2 Undersøkelse av Rom 8

2.1 Forekomster av σάρξ i NA28

I det følgende gis en skjematisk oversikt over forekomstene av σάρξ i Rom 8. Der hvor det er flere forekomster i samme vers, er forekomstene skilt med nummer i parentes og linjeskift. De gangene σάρξ står som del av et preposisjonsuttrykk, er hele uttrykket tatt med. Dersom det hører bestemt artikkel til, er denne også tatt med i oversikten. For øvrig er også den umiddelbare konteksten tatt med, ettersom et ord sjelden kommer alene, men nettopp står i en sammenheng.²⁵ Vi har imidlertid utelatt alle forekomster av konjunksjoner som vanligvis kommer som andre ord i setningen, og derfor kan stå midt inne i preposisjonsuttrykk, slik som f.eks. δέ og γάρ, samt deres respektive oversettelser til norsk og engelsk.

Tabell 1: Forekomster av σάρξ i Rom 8 i Nestle-Alands 28. utgave (NA28)

Rom 8,3 (1)	διὰ τῆς σαρκός
Rom 8,3 (2)	ἐν ὁμοιώματι σαρκός ἁμαρτίας
Rom 8,3 (3)	ἐν τῇ σαρκί
Rom 8,4	τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν
Rom 8,5 (1)	οἱ κατὰ σάρκα ὄντες
Rom 8,5 (2)	τὰ τῆς σαρκός
Rom 8,6	τὸ φρόνημα τῆς σαρκός
Rom 8,7	τὸ φρόνημα τῆς σαρκός
Rom 8,8	οἱ ἐν σαρκί ὄντες
Rom 8,9	ὕμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί
Rom 8,12 (1)	ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκί
Rom 8,12 (2)	τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν
Rom 8,13	εἰ κατὰ σάρκα ζῆτε

Som tabellen viser, har vi tilsammen 13 forekomster av σάρξ i grunnteksten til Rom 8 slik den foreligger i NA28, og ordet inngår i ulike semantiske kontekster.

²⁵ I en gjennomgang av ulike oversettelsesteorier differensierer Stanley E. Porter mellom forskjellige meningsnivåer i teksten, fra ordgrupper som minste meningsbærende enhet, videre via setningsnivå, avsnittsnivå og opp til diskursnivå. Se Porter 2009, ss. 117-145.

Det tekstkritiske apparatet til NA28 gir oss potensielt enda en forekomst av σάρξ i v. 13. Ettersom verken NA28 eller noen av oversettelsene vi undersøker, følger denne lesemåten, men i stedet leser σῶμα, anser vi saken for avsluttet for vår del.

Vi vil nå undersøke oversettelsen av σάρξ. Vi tar først for oss de norske oversettelsene NO30, NO78/85, NB88 og B2011. Deretter de engelske KJV, NIV78, NRSV og NIV2011. Foruten oversettelsen av selve ordet σάρξ, vil vi undersøke den semantiske konteksten ordet inngår i.

2.2 Σάρξ på norsk

Skjematisk fremstilt har en på norsk oversatt σάρξ på følgende måter (ekvivalenten til σάρξ er markert med **fete typer**).

Tabell 2: Oversettelser av σάρξ i Rom 8 i fire norske oversettelser fra 1930 til 2011

	NA28	NO30	NO78/85	NB88	B2011
Rom 8,3 (1)	διὰ τῆς σαρκός	ved kjødet	på grunn av menneskets onde natur	på grunn av kjødet	fordi vi er av kjøtt og blod
Rom 8,3 (2)	ἐν ὁμοιώματι σαρκός ἀμαρτίας	i syndig kjøds lignelse	i syndige menneskers skikkelse	i syndig kjøds lignelse	i samme slags kjøtt og blod som syndige mennesker har
Rom 8,3 (3)	ἐν τῇ σαρκί	i kjødet	i vår natur	i kjødet	i oss
Rom 8,4	τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν	som ikke vandrer etter kjødet	som ikke lar oss lede av vår onde natur	som ikke vandrer etter kjødet	som ikke lever slik kjøttet vil
Rom 8,5 (1)	οἱ κατὰ σάρκα ὄντες	de som er etter kjødet	de som lever etter sin syndige natur	de som er etter kjødet	de som lever slik kjøttet vil
Rom 8,5 (2)	τὰ τῆς σαρκός	det som hører kjødet til	det som hører mennesker til	det som hører kjødet til	det som hører mennesker til

	NA28	NO30	NO78/85	NB88	B2011
Rom 8,6	τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς	kjødets attrå	det mennesker av naturen trakter etter	kjødets attrå	det kjøttet vil
Rom 8,7	τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς	kjødets attrå	det menneskene av naturen trakter etter	kjødets attrå	det som kjøttet vil
Rom 8,8	οἱ ἐν σαρκὶ ὄντες	de som er i kjødet	slik menneskene er i seg selv	de som er i kjødet	de som kjøtt og blod har makten over
Rom 8,9	ὕμεῖς οὐκ ἐστέ ἐν σαρκὶ	I er ikke i kjødet	dere er ikke i den syndige natur	dere er ikke i kjødet	det er ikke kjøttet som har makten over dere
Rom 8,12 (1)	ὀφειλέται ἐσμέν οὐ τῇ σαρκὶ	står vi ikke i gjeld til kjødet	skylder vi ikke den onde natur noe	skylder vi ikke kjødet noe	skylder vi ikke vårt kjøtt og blod noe
Rom 8,12 (2)	τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν	så vi skulde leve etter kjødet	så vi skulle leve etter den	så vi skulle leve etter kjødet	så vi skulle leve slik det vil
Rom 8,13	εἰ κατὰ σάρκα ζῆτε	dersom I lever etter kjødet	hvis dere lever etter den	dersom dere lever etter kjødet	for hvis dere lever slik kjøttet vil

Det første vi legger merke til, er hvor konsekvent NO30 og NB88 gjengir *σάρξ*; uten unntak oversetter en ordet *σάρξ* med *kjød*. Ifølge Bokmålsordboka er *kjød* et gammelt dansk ord som betyr det samme som *kjøtt* på moderne norsk, men som i bibelspråket har betydningen *legeme* til forskjell fra *ånd*, *sjel*.²⁶ Vi stanser her for to momenter. For det første at ordet er dansk og utgått av norsk språkbruk, så nær som i bibelspråket og noen stivnede uttrykk, mens *σάρξ* på sin side er et vanlig ord fra dagligtalen i tidligkristen tid (for en fyldigere gjennomgang av betydningen av *σάρξ*, se side 27ff). For det andre at det settes likhetstegn mellom *kjød* og

²⁶ Bokmålsordboka *kjød* [sitert 9. september 2019]. Online: <https://ordbok.uib.no>

legeme, i motsetning til *ånd og sjel*. Her ligger en antropologisk forutsetning om at mennesket består av ulike «deler», som på denne måten gjøres til en del av den norske bibelteksten. Dette vil vi komme tilbake til nedenfor under omtalen av bakgrunnen for *σάρξ* i førkristen tid.

Et annet påfallende trekk er at NO30 og NB88 legger seg svært nær den greske syntaksen; preposisjonsuttrykk på gresk gjengis tilsvarende på norsk, med én korresponderende oversettelse også av de respektive greske preposisjonene. F.eks. gjengis alle fire forekomster av *κατὰ σάρκα* med det norske uttrykker *efter/etter kjødet* (vv. 4, 5¹, 12² og 13), mens alle de tre forekomstene av *ἐν (τῆ) σαρκί* gjengis med *i kjødet* (vv. 3², 8 og 9). Begge oversettelsene gjengir betydningen av de respektive greske preposisjonene på en sakssvarende måte.

Til sist merker vi oss oversettelsen av verbalsubstantivet *τὸ φρόνημα*, hvor begge forekomstene (vv. 5² og 6) gjengis med det norske verbalsubstantivet *attrå* i NO30 og NB88. Syntaktisk er en dermed godt på linje med den greske teksten. Imidlertid virker oversettelsen *attrå* i denne sammenhengen noe uheldig. Mens *attrå* som substantiv har betydningen *sterk lyst, lengt* (det korresponderende verbet *attrå* betyr *å ha sterk lyst på, til*),²⁷ har *φρόνημα* en betydning i retning av *synsmåte, perspektiv, tankesett* (det korresponderende verbet *φρονέω* betyr *å tenke, bestemme seg for*).²⁸ Oversettelsen i NO30 og NB88 gir assosiasjoner i retning av begjær på en måte som *φρόνημα* ikke gjør.

Når vi så ser på NO78/85, skal vi stanse ved fire forhold. For det første legger vi straks merke til at det brukes en rekke forskjellige ord og uttrykk for å oversette *σάρξ*. De lar seg gruppere i tre hovedgrupper på følgende måte: Av 13 forekomster totalt, er syv gjengitt med *ond / syndig natur* (vv. 3¹, 4, 5¹, 9 og 12¹), hvorav to med *den*, som henviser til *ond / syndig natur* (vv. 12² og 13), to er gjengitt med *menneske* (vv. 3² og 5²), og endelig fire med *mennesket i seg selv / av naturen / vår natur* (vv. 3³, 6, 7 og 8). Sammenliknet med NO30 og NB88 som gjengir *σάρξ* på én og samme måte, er tre forskjellige gjengivelser i NO78/85 tross alt ikke påfallende i seg selv.

Påfallende er derimot den eksplisitte bruken av *ond/syndig*, samt innføringen av *natur-*begrepet. Disse er uttrykk som ikke finnes i den greske teksten, og som umiddelbart fremstår

²⁷ Bokmålsordboka *attrå* [sitert 9. september 2019]. Online: <https://ordbok.uib.no/>

²⁸ BDAG 1066 *φρόνημα*.

som fremmedelementer i lys av grunnteksten; innføringen av dem må i stedet basere seg på bestemte teologiske forutsetninger. Dette kommer vi tilbake til nedenfor (se side 39ff).

Videre noterer vi oss at *menneske* er kommet inn som oversettelse av σάρξ. I likhet med de andre ordene i oversettelsen, er dette et ord som er i bruk i dagligtalen og lett forståelig for leseren. Det som skiller *menneske* fra f.eks. *ond natur*, er at en har godt bibelsk grunnlag for denne oversettelsen. Som hebraisme er f.eks. uttrykket πᾶσα σάρξ brukt i betydningen *alle (dødelige) mennesker*, jf. det hebraiske uttrykket כָּל־בְּשָׂר׃.²⁹

Når det til sist gjelder graden av formell likhet, altså i hvilken grad man etterligner ordformer og -klasser i oversettelsen, tar NO78/85 er skritt bort fra tradisjonen i NO30 og NB88. Hvis vi igjen tar verbalsubstantivet τὸ φρόνημα som eksempel, ser vi at NO78/85 er ganske ordrik i sin gjengivelse: *det mennesker av naturen trakter etter*. Selve verbalsubstantivet er imidlertid gjengitt med verbet *trakte etter*, som saklig sett innebærer det samme som *attrå* i NO30 og NB88, men med noe svakere konnotasjoner i retning av begjær. Bruken av *menneskene av naturen* som eksplisitt agent for verbalsubstantivet (gr. τῆς σαρκὸς), er forberedt gjennom oversettelsen av σάρξ i versene forut (vv. 3-5).

Vi registrerer altså flere forskjeller mellom de to oversettelsene fra Bibelselskapet NO30 og NO78/85, både når det gjelder bruken av ordet *kjød* og også hvor tett en følger den greske syntaksen. Samtidig ser vi at NB88, som jo er en nyere oversettelse enn NO78/85, holder seg tett på NO30, både med hensyn til syntaktisk etterligning og vokabular. Årsaken er trolig, som vi allerede har antydnet ovenfor, at arbeidet med NB88 ble satt i gang som protest mot NO78/85.

Når vi ser på B2011, finner vi at B2011 for en del viderefører oversettelsene fra NO78/85. F.eks. unngår man fremdeles *kjød* helt konsekvent. På den annen side går B2011 bort fra hele *ond / syndig natur*-vokabularet som ellers var fremtredende i NO78/85. I stedet oversettes σάρξ fem ganger som *kjøtt og blod* (vv. 3¹, 3², 8, og 12¹), samt i form av ett påpekende *det* (v. 12²), seks ganger som *kjøtt* (vv. 4, 5¹, 6, 7, 9 og 13), én gang som *oss* (v. 3³), og én gang som *mennesker* (v. 5²). Vi kunne samle disse forekomstene i to grupper: *kjøtt og blod / kjøtt og oss*

²⁹ Se appendiks for sammenstilling av LXX' oversettelser av כָּל־בְּשָׂר׃. Se også Thiselton, *flesh* (σάρξ), *NIDNTT* 1.675 som henviser til Paulus' bruk av uttrykket πᾶσα σάρξ om 'alle mennesker' i bl.a. Rom 3,20.

/ *mennesker*. Dermed ser vi i B2011 en innstramming i antall forskjellige oversettelser i forhold til NO78/85, men fremdeles er det flere enn i NO30/NB88.

På ett punkt går B2011 lenger enn praksisen i NO7/85 med å bryte opp den formelle likheten med den greske teksten. Det gjelder oversettelsen av preposisjonsuttrykkene *κατὰ σάρκα* (vv. 5¹, 12² og 13) og *ἐν σαρκί* (vv. 8 og 9). Mens en i tilfellet *ἐν τῇ σαρκί* (v. 3³) beholder den greske syntaksen og oversetter med *i oss*, går en i de øvrige tilfellene over til omskrivinger med subjekt og verbal. I alle de fem tilfellene får en da *kjøtt og blod / kjøtt* som subjekt. Hva fyller en så ut med som verbal? I forbindelse med *κατὰ σάρκα* får en *å ville*, og med *ἐν σαρκί* *å ha makt over*. På denne måten skjer den en forskyvning av fokus fra tekstens *dere, dem, vi* og mot *σάρξ* som nå fremstår med både egen vilje og mer makt enn hva de tidligere oversettelsene gav rom for.

Hva som kan være årsaken til disse endringene, er et spørsmål vi kommer tilbake til i kapittel 3. Men først vi vil nå undersøke de engelske oversettelsene, for å se om vi får bekreftet hypotesen om sammenfall i utvikling fra 70-tallet til 2000-tallet.

2.3 Σάρξ på engelsk

Vi setter opp en tilsvarende tabell som for de norske oversettelsene, hvor ekvivalenten til *σάρξ* er gitt i **fete** typer som ovenfor.

Tabell 3 Oversettelser av *σάρξ* i Rom 8 i fire engelske oversettelser fra 1611 til 2011

	NA28	KJV1611	NIV78	NRSV89	NIV2011
Rom 8,3 (1)	διὰ τῆς σαρκός	through the flesh	by the sinful nature	by the flesh	by the flesh
Rom 8,3 (2)	ἐν ὁμοιώματι σαρκός ἁμαρτίας	in the likeness of sinful flesh	in the likeness of sinful man	in the likeness of sinful flesh	in the likeness of sinful flesh
Rom 8,3 (3)	ἐν τῇ σαρκί	in the flesh	in sinful man	in the flesh	in the flesh

	NA28	KJV1611	NIV78	NRSV89	NIV2011
Rom 8,4	τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν	who walk not after the flesh	who do not live according to the sinful nature	who walk not according to the flesh	who do not live according to the flesh
Rom 8,5 (1)	οἱ κατὰ σάρκα ὄντες	they that are after the flesh	those who live according to the sinful nature	those who live according to the flesh	those who live according to the flesh
Rom 8,5 (2)	τὰ τῆς σαρκὸς	the things of the flesh	what that nature desires	the things of the flesh	what the flesh desires
Rom 8,6	τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς	to be carnally minded	the mind of the sinful man	to set the mind on the flesh	the mind governed by the flesh
Rom 8,7	τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς	the carnal mind	the mind of the sinful man	the mind that is set on the flesh	the mind governed by the flesh
Rom 8,8	οἱ ἐν σαρκὶ ὄντες	they that are in the flesh	those controlled by the sinful nature	those who are in the flesh	those who are in the realm of the flesh
Rom 8,9	ὕμεῖς οὐκ ἐστέ ἐν σαρκὶ	ye are not in the flesh	you are controlled not by the sinful nature	you are not in the flesh	you are not in the realm of the flesh
Rom 8,12 (1)	ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκὶ	we are debtors, not to the flesh	we have an obligation – but it is not to the sinful nature	we are debtors, not to the flesh	we have an obligation – but it is not to the flesh
Rom 8,12 (2)	τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν	to live after the flesh	to live according to it	to live according to the flesh	to live according to it

	NA28	KJV1611	NIV78	NRSV89	NIV2011
Rom 8,13	εἰ κατὰ σάρκα ζῆτε	if ye live after the flesh	if you live according to the sinful nature	if you live according to the flesh	if you live according to the flesh

Blant de engelske oversettelsene er det NIV78 som utmerker seg. NIV78 er den eneste i vår oversikt som gjennomført ikke oversetter med *flesh*, men andre uttrykk. Blant de forskjellige ord og uttrykk som er brukt, merker vi en viss likhet med NO78/85, selv om det også er forskjeller. Også NIV78 innfører *nature* i oversettelsen, og karakteriserer den eksplisitt i 9 tilfeller som *sinful*, men aldri f.eks. *evil* slik NO78/85 gjør (vv. 3¹, 4, 5¹, 6, 7, 8, 9, 12¹ og 13), hvorav én er et tilbakevisende *it* (v. 12²), og én gang uten karakterisering (v. 5²), men det tilbakevisende *that* peker på *sinful nature*. To ganger gjengis σάρξ med *sinful man* (v. 3² og 3³), selv om karakteriseringen er eksplisitt bare i det første tilfellet. Språkbruken er totalt sett mer samlet enn i f.eks. NO78/85 som vi så over.

Når det gjelder preposisjonsuttrykkene, er gjengivelsen av κατὰ σάρκα oversatt konsekvent som *according to the sinful nature* (vv. 4, 5¹, 12² og 13), som sakssvarende gjengir meningen av κατὰ. Like konsekvent, om enn friere vis-a-vis den greske syntaksen, er oversettelsen av uttrykket ἐν σαρκὶ med *controlled by the sinful nature* (vv. 8 og 9). Her erstattes preposisjonen ἐν med verbet *control*. Slik gjør en eksplisitt at σάρξ har en viss *kontroll* over mennesket, på en måte som teksten ikke i første omgang gir dekning for. Uttrykket ἐν τῇ σαρκὶ gjengis imidlertid i ubestemt form med *in sinful man*, uten at tanken om kontroll er fremme (v. 3³).

Også oversettelsen av verbalsubstantivet τὸ φρόνημα er i NIV78 formelt i tråd med den greske ordformen, og er gjengitt i begge tilfeller med substantivet *the mind* (vv. 6 og 7), som gir assosiasjoner i retning av grunnbetydningen av φρόνημα, nemlig tanke og tenkemåte, uten undertone av f.eks. lyst, begjær.

Til sist har NIV78 gått inn for et tillegg i oversettelsen av v. 5² som gir σάρξ evnen til *desire*, som saklig sett kommer tett på det vi kommenterte til vv. 8 og 9. I begge tilfeller skildres σάρξ som en handlende makt i møte med mennesket, på en måte som grunnteksten ikke eksplisitt gjør.

Vi vil nå – uten å undervurdere forskjellene mellom dem – behandle KJV og NRSV under ett. I det store og hele følger de hverandre i oversettelsen, både med hensyn til *flesh* for σάρξ, og i graden av formell likhet med ordformer og syntaks på gresk. F.eks. oversettes alle forekomster av preposisjonsuttrykket κατὰ σάρκα med *after / according to the flesh* (vv. 4, 5¹, 12² og 13), og alle forekomster av ἐν (τῇ) σαρκὶ med *in the flesh* (vv. 3³, 8 og 9). De følger hverandre også når de – i tråd med konvensjonell praksis – i v. 5² underforstår πράγματα (eller ρῆματα) i uttrykket τὰ τῆς σαρκὸς, og oversetter med *things of the flesh*. Betydningsmessig er det liten forskjell mellom dette og f.eks. *that of the flesh* eller *that [which is] of the flesh*.

NRSV sier seg å stå i tradisjonen etter KJV.³⁰ Det er uten tvil riktig, noe vi også ser av funnene ovenfor. I den forbindelse er det verdt å merke seg at NRSV på ett punkt velger en mer konkordant oversettelse enn KJV på det tilsvarende stedet, uten at det kan forklares med forskjeller i den underliggende greske teksten, som på dette stedet er den samme. Det dreier seg om vv. 6 og 7, hvor uttrykket τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς gjengis med hhv. *to be carnal/ly minded* i KJV, og *to set the mind on the flesh / the mind set on the flesh* i NRSV. Begge oversetter verbalsubstantivet τὸ φρόνημα med *mind*. Dette har vi kommentert ovenfor. Men det er faktisk NRSV som er mest konsekvent ved at en også her velger *flesh* til fordel for *carnal/ly*. En skal naturligvis ikke overdrive betydningsforskjellen mellom disse to oversettelsene, men det er interessant å legge merke til at *carnal/ly* først og fremst har eksplisitte seksuelle undertoner i moderne engelsk, mens *flesh* også rommer andre nøytrale betydninger.³¹

Når vi nå til slutt ser på den nyeste av de engelske oversettelsene i utvalget, nemlig NIV2011, ser vi at den følger tett på forløperen fra 1978. Den mest påfallende forskjellen er at NIV2011 har gått «tilbake» til *flesh* som fast oversettelse av σάρξ. Til sammenlikning har B2011 beholdt en håndfull ord og uttrykk og unngår fremdeles *kjød* gjennomgående. En av

³⁰ Fra forordet til NRSV ved Bruce M. Metzger: «[T]he directive [was] to continue in the tradition of the King James Bible» [sitert 10. mai 2019]. Online: <http://www.nccusa.org/newbtu/reader.html>

³¹ Collins Cobuild Dictionary [sitert 2. januar 2020]. Online: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/flesh>

forklaringene på denne manøveren i NIV2011 kan være at *flesh* ikke er like ukurant som det norske – eller egentlig: danske – *kjød*.³²

En annen forskjell knytter seg til omskriving med verbaluttrykk. NIV2011 viderefører *desire* for τὰ [πρᾶγματα] i v. 5², bare med *flesh* og ikke *sinful nature* for τῆς σαρκὸς. I tillegg løses den formelle likheten mellom den greske og engelske syntaksen ytterligere opp i vv. 6 og 7: mens en på den ene siden gjennomført oversetter med *flesh* også her, som jo er et konserverende trekk, innføres verbet *governed* i uttrykket *the mind governed by the flesh*. Her hadde NIV78 er mer moderat gjengivelse, nemlig *the mind of the sinful man*, som formmessig ligger svært tett opp til den greske uttrykksmåten. Resultatet er igjen en viss forskyvning av fokus i retning av σάρξ på bekostning av tekstens *dere, dem, vi*, slik vi også fant under gjennomgangen av B2011 ovenfor, som de øvrige bibeloversettelsene ikke har gitt rom for. I tilfellet NIV2011 modereres denne forskyvningen imidlertid av oversettelsen i vv. 8 og 9, hvor en ved å gå bort fra NIV78s *controlled by the sinful nature* til fordel for *in the realm of the flesh*, oppnår en viss begrensning av «livsrommet» for σάρξ.

Forskjellene mellom NIV2011 og NIV78 er ellers minimale. Samlet sett må vi likevel si at NIV2011 bryter grunnleggende med NIV78 i og med rettetten til *flesh*, og i stedet skriver seg inn i den brede strøm innenfor engelsk bibeloversettelsestradisjon.

³² Collins Cobuild Dictionary lister opp langt flere betydninger av *flesh* enn det bokmålsordboka gjør for *kjød*, noe som antyder at ordet fremdeles er levende i språket [sitert 5. januar 2020]. Online: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/flesh>.

3 Oversettelsesteori

Å sette seg fore å gjøre rede for oversettelsesteoriens historie uten å behandle Eugene Nida, måtte kalles en forglemmelse av de helt store. Trolig har ingen enkeltperson historien hatt så stor innflytelse på oversettelsesteori som ham, enten det gjelder bibeloversettelse eller oversettelse generelt.³³ Når vi nå skal se nærmere på Eugene Nida, blir det tydelig at ønsket om at bibelteksten skal bli forstått er førende for teoridannelsen.

3.1 Dynamisk ekvivalens – Nidas nyvinning

Vi vil konsentrere oss om betydningen Nidas arbeid har hatt for bibeloversettelse, selv om hans teorier også har betydning utover dette.

Som den innledende gjennomgangen viste, har man oversatt Bibelen i hele Kirkens historie. Stanley Porter kommenterer: «[T]here has been in fact much reflection on the issue of translation that dates back even to ancient times»,³⁴ men han understreker at en har fokusert særlig på oversettelse av klassisk verker, som gresk og latinsk poesi. Dette danner bakgrunnen når Nida utgir *Bible Translating: An Analysis of Principles and Procedures* i 1947 – en grundig bok om dette emnet fantes visstnok ikke.³⁵ Siden har Nida publisert en rekke bøker og håndbøker om oversettelse.

I Nidas bok *Toward a Science of Translating* fra 1964 gir kapittel 2 oversikt over tilnærmingen til oversettelse fra LXX og frem til hans egen tid. Både LXX og de tidlige latinske oversettelsene før Vulgata fulgte en type tilnærming som Nida kaller *literal translation*.³⁶ Denne formen for oversettelse kjennetegnes av at en søker å gjengi *avsenderspråket* (i Bibelen: hebraisk og gresk) så presist som mulig med hensyn til enkeltord, setningsstruktur og litterær form. Derfor er den også kjent under navn som *ord-for-ord-oversettelse*. Nida omtaler den etterhvert som *formell ekvivalens* i motsetning til sin egen modell *dynamisk ekvivalens*, eller *mening-for-mening-oversettelse*, hvor fokuset er mer på *mottakerspråket* (altså språket man oversetter til) og hva de bibelske forfatterne *mente* med ordene de brukte.³⁷

³³ Porter 2009, 117f; Porter 2005, 16.

³⁴ Porter 2005, 8.

³⁵ Porter 2005, 9.

³⁶ Nida 1964, 12f.

³⁷ Nida 1964, 159-160.

Tabell 4: Sammenstilling av ulike betegnelser på oversettelsesteorier

Bokstavelig		Dynamisk
Ord-for-ord		Mening-for-mening
Konkordant	↔	Idiomatisk
Grunntekstnær		Meningsnær
Formell-ekvivalent		Dynamisk-ekvivalent

Oversikten representerer ytterligheter eller ideelle posisjoner i oversettelsen. Selv om man snakker om f.eks. «konkordante» og «idiomatiske» oversettelser (jf. de tilvante beskrivelsene av hhv. NB88 og NO78/85), må dette oppfattes som en polemiserende forenkling.

Gjennomgangen av oversettelsene av $\sigma\alpha\rho\zeta$ ovenfor har vist at den «idiomatiske» NO78/85 iblant er mer konkordant i oversettelsen enn den «konkordante» NB88. I praksis er det trolig enklere å gjennomføre et konsekvent idiomatisk prinsipp enn et konsekvent konkordant prinsipp.

Begge disse måtene å oversette Bibelen på har eksistert gjennom historien, noe også Nida poengterer. F.eks. løftes Hieronymus fram som et tidlig forbilde med hensyn til oversettelsesprinsipper.³⁸ Ifølge eget utsagn har Hieronymus «from my youth up I at least have always aimed at rendering sense not words».³⁹ I omtalen av Hieronymus' Vulgata-oversettelse skiller Nida for øvrig skarpt mellom GT og NT; mens GT-oversettelsen får rosende omtale både når det gjelder oversettelsesteori og den endelige oversettelsen, fremstilles NT som et hastverksarbeid med uheldige resultater:

In his rapid work on the New Testament Jerome was more of an editor than a translator; in many instances he merely selected the least unsatisfactory rendering current in various existing Latin translations. So poor were certain aspects of Jerome's Latin that Cardinal Bembo, at the time of the Reformation, objected to reading the Latin Bible on the ground that it would corrupt his Latin style.⁴⁰

³⁸ Nida 1964, 12f.

³⁹ Hieronymus. «Letter LVII. To Pammachius on the Best Method of Translating», i: Philip Schaff, *Nicene and Post-Nicene Fathers Series II, Volume 6*.

⁴⁰ Nida 1964, 23.

Selv om dynamisk ekvivalens ikke er uten forbilder i historien, representerer teorien et skifte i vestlig oversettelsestradisjon både når det gjelder utbredelse og popularitet, men også det brede tilfanget av filosofi og lingvistikk som Nida her innarbeider.

Teorien er influert av utviklingen innen filosofi og lingvistikk som fant sted første halvdel av 1900-tallet.⁴¹

1. Fremveksten av strukturell lingvistikk, representert ved Ferdinand de Saussure (Frankrike), «The Linguistic Circle» i København og Praha
2. Implementering av innsikter fra nyere strukturell lingvistikk i oversettelsesarbeidet ved Summer Institute of Linguistics (SIL), også kjent som Wycliffe bibeloversettelsesinstitutt
3. Selvstendige forskningsprosjekter i regi av United Bible Societies (UBS) og utvikling av hjelpemateriell for oversettere
4. Tidsskriftet «Babel» utgitt av International Federation of Translators, som gav oversikt over nye hjelpemidler og trender i oversettelsesteori og -praksis
5. Den teknologiske nyvinningen maskinoversettelse som den gang avstedkom grundige studier av prosedyrer for oversettelse, mer enn praktiske resultater

Av disse fem er det trolig den strukturelle lingvistikken som har hatt mest betydning for Nidas teori. I all oversettelse er spørsmålet om «mening» sentralt. Tidligere har mening blitt forstått enten som summen av mulige betydninger et ord (sentrifugal), eller den felles kjerne av mening som er felles for ordets bruksområder (sentripetal), eller den historiske – og underforstått: mer opprinnelige og dermed korrekte – betydningen av et ord (lineær). En har gjerne snakket om de «mentale bildene» som ordene symboliserer. Det nye med den strukturelle lingvistikken er at man går videre enn dette, og undersøker hvordan ordene forholder seg til såkalte referenter, f.eks. gjenstander, fenomener etc. (semantikk), hvordan ordene forholder seg til hverandre (syntaks), og hvordan ordene forholder seg til oppførsel (pragmatikk). Ulike ord kan brukes for å referere til samme fenomen. F.eks. kan man skape sterke reaksjoner ved å referere til kjønnsorganer med bestemte ord, mens andre ord ikke har samme effekt, til tross for at de referer til det samme. Reaksjonen er altså rettet mot *symbolet*, dvs. ordet en bruker, ikke *referenten* i seg selv.⁴²

⁴¹ Nida 1964, 21f.

⁴² Nida 1964, 33ff.

Nidas teori om dynamisk ekvivalens bygger på bestemte lingvistiske postulater.⁴³

1. Hvert språk har sitt eget 'genius', eller språklige egenskaper.
2. Man må respektere de språklige egenskapene om man vil oppnå god kommunikasjon.
3. Alt som kan sies på ett språk, kan også sies på et annet språk, med mindre den språklige formen er en essensiell del av budskapet.
4. For å bevare innholdet i budskapet, må en endre formen.
5. De bibelske språkene er prinsipielt like begrenset som hvilket som helt annet språk.
6. De bibelske forfatterne forventet å bli forstått.
7. Oversetteren må derfor forsøke å reprodusere meningen i et avsnitt slik forfatteren forstod det.

Kort oppsummert innebærer oversettelse i følge Nida «reproducing in the receptor language the closest natural equivalent of the source-language message, first in terms of meaning and secondly in terms of style».⁴⁴ En oppgir på denne måten eksplisitt ønsket om alltid å gjengi et bestemt ord eller uttrykk på gresk eller hebraisk med ett og samme ord eller uttrykk i oversettelsen (jf. uttrykket ord-for-ord-oversettelse). I stedet vektlegger en at ordet skal gi mening i den sammenhengen det står (jf. uttrykket mening-for-mening-oversettelse), og oppleves naturlig av den som leser eller lytter til oversettelsen. Til å gjøre dette gjør Nida bruk av såkalte *kernel sentences*, ved at man analyserer seg frem til hva en gitt setning betyr, sagt med enkle ord. Et eksempel kunne være «Jesus of Nazareth» og «Will of God» som på overflaten har lik struktur på engelsk, men som likevel vel betyr ganske forskjellige ting, nemlig: «Jesus kommer fra Nasaret» og «Gud vil [noe]».⁴⁵

Dette innebærer et avgjort brudd med det formell-ekvivalente prinsippet. Nida understreker at det ikke finnes noen grunn til å prioritere formen og strukturen i språket, fordi det ofte vil gå på bekostning av mottakerens, dvs. leserens eller lytterens, evne til å forstå budskapet.

Hensynet til mottakeren tillegges altså stor vekt i Nidas teori. For Nida er nemlig bibeloversettelse et viktig instrument i evangeliserings- og misjonsvirksomhet verden over. Under overskriften «The Priority of the Needs of the Audience over the Forms of Language» kommer dette tydelig frem:

⁴³ Nida & Taber 1969, 3-11.

⁴⁴ Nida & Taber 1969, 12.

⁴⁵ Nida & Taber 1969, 33ff; Porter 2009, 126.

That is to say, the Scriptures must be intelligible to non-Christians, and if they are, they will also be intelligible to Christians. Not only is this principle important in making the translation of the Bible effective as an instrument of evangelism, but it is also necessary if the language of the church is to be kept from becoming an esoteric dialect [...]⁴⁶

Her finner vi trolig forklaringen på hvorfor en i NIV78 og NO78/85 velger andre uttrykk enn *kjød/flesh* som oversettelse for *σάρξ*. Særlig på norsk oppleves *kjød* som et ukurant uttrykk – eller del av en «esoteric dialect» slik vi også har vist til ovenfor – mens *flesh* på engelsk tross alt er i aktiv bruk fremdeles, om enn med andre betydningsnyanser enn *σάρξ*.

Samtidig må vi si at dette også i Nidas tilfelles representerer en sterk forpliktelse på avsenderens, dvs. de opprinnelige forfatternes, mening slik det er formulert i de greske og hebraisk grunntekstene. Dermed er Nidas modell tett knyttet til motstykket *formell ekvivalens* både i teori og praksis, slik også Stanley E. Porter har påpekt: meningen er først og fremst å finne i avsenderspråket, dvs. grunntekstene, og oversetteroppgaven består i å overføre dette på samvittighetsfullt vis til mottakerspråket. «This is no doubt partly why they are both tied to more fundamental or lower levels of language usage, the word group and the clause».⁴⁷

Selve begrepet «ekvivalens» fortjener en viss oppmerksomhet. Nida skiller mellom *ekvivalens* og *identitet* mellom avsender- og mottakerspråket. Dette eksemplifiseres med det greske *ἐν οἴκῳ* som i Mark 2,1 bokstavelig talt betyr «hjemme», og ikke «i huset». Å oversette med «i huset» er i virkeligheten en skinn-ekvivalens, fordi man forveksler *identitet* med *ekvivalens*. Ifølge Nida er dette feilen med det såkalte formelt-ekvivalente oversettelsesprinsippet.⁴⁸

3.2 Noen innvendinger mot dynamisk ekvivalens

Stanley E. Porter gir en oversikt over fire vanlige innvendinger mot Nidas teori.⁴⁹ Foruten at en teori fra 1960-tallet av mange vil oppfattes som utdatert, går kritikken på avhengigheten av Chomskys teorier når det gjelder Nidas *kernel sentences*, som i praksis legger veien åpen for

⁴⁶ Nida & Taber 1969, 31f.

⁴⁷ Porter 2009, 128.

⁴⁸ Nida & Taber 1969, 12.

⁴⁹ Porter 2005, 12-16.

Nidas baptistiske teologi i oversettelsen.⁵⁰ Videre har en kritisert Nidas syn på ekvivalens,⁵¹ samt idealet om å oversette til et hverdagslig språk som de fleste kan forstå.⁵²

En fjerde kritisk merknad kommer fra Lawrence Venuti, som arbeider fra et maktkritisk og postkolonialt perspektiv. Et slikt teoriperspektiv er ikke først og fremst opptatt av det rent språklige ved oversettelsen, men den større lingvistiske, kulturelle, økonomiske og ideologiske rammen hvor oversettelse finner sted.⁵³

Venuti hevder at fokuset på mottakeren bidrar til å tilsløre at Bibelens bøker er blitt til i en annen kultur enn deres. At både gresk og hebraisk har språklige særtrekk tar Nida høyde for i det første lingvistiske postulatet ovenfor. Postulatet om at alt som kan sies på ett språk også kan sies på et annet, kombinert med ønsket om at nye lesere/lyttere, dvs. ikke-kristne, skal forstå Bibelen, *kan* likevel føre til at det fremmede ved Bibelens verden kamoufleres i oversettelsen. Slike «fremmedelementer» kan være institusjoner, kultur og tradisjoner som er omtalt og forutsatt i teksten, eller vokabular, poetiske virkemidler og stil. Dersom en slik kamoufleringsstrategi styrer oversettelsen, kan bibeloversettelsen som helhet sies å representere en invasjon av mottakerkulturen, ved at det «fremmede» opptrer som noe «kjent».

Venuti benytter dikotomien *foreignization–domestication* som vi kunne oversette med *fremmedgjøring–hjemliggjøring* om oversettelse, i stedet for f.eks. *formell–dynamisk ekvivalens* som vi har omtalt til nå. Hans strategi innebærer at oversetteren, ved å motsette seg en *fluent strategy*, selv trer tydeligere frem (jf. tittelen på hans bok *The Translator's Invisibility*). På denne måten tydeliggjøres at oversettelsen nettopp er en oversettelse, og ikke et originalverk på mottakerspråket: «The more fluent the translation, the more invisible the translator, and, presumably, the more visible the writer or meaning of the foreign text».⁵⁴

Særlig problematisk finner han oversettelser med et uttalt evangeliserende formål,⁵⁵ noe som med en viss rett må sies å ramme arbeidet til organisasjonen hvor Nida arbeidet i en årrekke,

⁵⁰ Porter 2005, 12-13.

⁵¹ Porter 2005, 13-14.

⁵² Porter 2005, 14-15.

⁵³ Venuti 2008, 15; Porter 2009, 139-142.

⁵⁴ Venuti 2008, 1f.

⁵⁵ Venuti 2008, 17-18; Porter 2009, 142.

The United Bible Societies (UBS). Venuti hevder at Nida overser «the ethnocentric violence which is inherent in every translation process – but especially in one governed by dynamic equivalence».⁵⁶

«Etnosentrisk vold» er en sterk karakterisering av en oversettelsesmetode som sikter på forståelse og flyt. Samtidig er Venutis forsvar for mottakerkulturen prisverdig og legitimt, ikke minst i lys av tidligere tiders imperialisme. Han adresserer relevante perspektiver som kan bidra til å moderere Nidas teori og praksis, selv om det innebærer at åpningen for et evangeliserende oversettelsesarbeid gjøres trang, dersom en skal rendyrke Venutis teori.

Verken fremmedgjøring eller hjemliggjøring er strategier som kan absolutteres. I praksis vil også en fremmedgjørende strategi ha som sikte at leserne skal forstå budskapet. Hvorfor skal man ellers oversette? Samtidig vil også en hjemliggjørende strategi for bibeloversettelse måtte formidle en del fremmede elementer for å fremstå med den nødvendige «nyhet» i mottakerkulturen. Ikke minst i lys av Nidas evangeliserende motivasjon, ville det være et paradoks om evangeliet skulle forkles som noe som allerede var «der». Hele bevegelsen ligger jo i at noe skal «ut», fordi det så å si mangler «der». Dette poengterer også Venuti i et avsnitt som ellers omhandler oversetterens rettigheter: «[T]he translator [...] must invent for readers of the translating language a foreign text that would otherwise be nonexistent to them».⁵⁷

Når en leser Venutis oppgjør med Nidas såkalt hjemliggjørende strategi, er det interessant å merke seg at Nida advarer mot det han kaller *cultural translation*:

Quite naturally, one cannot and should not make the Bible sound like it happened in the next town ten years ago, for the historical context of the Scriptures is important, and one cannot remake Pharisees and Sadducees into present-day parties, nor does one want to, for one respects too much the historical setting of the incarnation.⁵⁸

Dermed slås det for en del inn åpne dører. Sitatet fra Nida borger for at det vil være mange fremmedelementer også i en dynamisk-ekvivalent oversettelse. På denne bakgrunn virker det

⁵⁶ Venuti 2008, 17.

⁵⁷ Venuti 2008, 276.

⁵⁸ Nida & Taber 1969, 12-13.

rimelig å spørre om ikke Venutis motstand like mye retter seg mot evangelisering i seg selv, som mot Nidas oversettelsesteori.

3.3 Nida og norsk oversettelsestradisjon

Nidas innflytelse har også vært merkbar i Norge. I forbindelse med sin doktoravhandling kartlegger Morten K. Beckmann grundig de oversettelsesteoretiske forutsetningene for NO78/85 og B2011.⁵⁹ Man trenger ikke å dele hans konklusjoner for å ha nytte av denne kartleggingen. Interessant for vår sak er det faktum at oversetterne fra 1968 ble kurset av Nida i bl.a. Tyskland, samt at TAPOT ble gjort til pensum for oversetterne.⁶⁰

En av faktorene som altså bereder grunnen når NIV78 og NO78/85 oversetter *σάρξ* på nye måter, er tilkomsten av Nidas oversettelsesteori, som prioriterer forståelse og i større grad enn tidligere legitimerer en eksplisitt dogmatisk styrt oversettelse.⁶¹

⁵⁹ Beckmann 2017, 86-90.

⁶⁰ Beckmann 2017, 88.

⁶¹ Venuti 2008, 18.

4 Σάρξ på gresk

Oversetteren må gjøre valg underveis i oversettelsen. Like viktig som oversettelsesteori er informasjonen som gis i leksika og bibelkommentarer. Vi har tidligere vist hvordan σάρξ i Rom 8 faktisk oversettes i et utvalg bibeloversettelser. Vi er nå interessert i hvordan bruken av begrepet i Rom 8 står i forhold til andre steder i Paulus-brevene, og NT for øvrig. Mer enn å få oversikt over bredden av ordet betydning i NT generelt, er hensikten med undersøkelsen å se på eventuelle likheter og forskjeller mellom de paulinske skriftene og det øvrige NT. Særlig interessant for vår sak er naturligvis Romerbrevet. Uten å ta stilling til argumentene knyttet til paulinsk forfatterskap i de enkelte tilfeller, vil vi for enkelhets skyld avgrense referansene til de såkalt «uomstridte» Paulus-brevene. Det vil si Romerbrevet, 1. og 2. Korinterbrev, Galaterbrevet, Filipperbrevet, 1. Tessalonikerbrev og Filemonbrevet.⁶²

Før vi går i gang med undersøkelsene vil vi etablere en enkel typologi basert på fremstillingen av σάρξ i forskjellige leksika: BDAG og Louw-Nida. En vesentlig forskjell på disse to leksikaene, er måten de er satt opp på. Mens BDAG lister opp forskjellige betydninger under ett oppslag, er Louw-Nida sortert etter semantiske områder (eng. *semantic domains*, jf. tittelen) slik at ett ord har flere forskjellige oppslag, hver etter sitt betydningsområde. Til sammen håper vi å fange opp hele bredden av betydninger av σάρξ.

BDAG sorterer betydningene av σάρξ under fem hovedoverskrifter, hvorav noen har underpunkter:⁶³

1. The material that covers the bones of a human or animal body, *flesh*
2. The physical body as functioning entity, *body, physical body*
 - a. As substance and living entity
 - b. As someth. with physical limitations, life here on earth
 - c. As instrument of various actions or expressions
 - d. As someth. attractive
3. One who is or becomes a physical being
 - a. Of humans *person, human being*: πᾶσα σὰρξ *every person, everyone*
 - b. Of transcendent entities ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο
4. Human/ancestral connection, *human/mortal nature, earthly descent*

⁶² Bultmann 1952, 190.

⁶³ BDAG 914-916 σάρξ.

5. The outward side of life as determined by normal perspectives or standards, a transf. sense of 1 and 2

Louw-Nida på sin side lister opp åtte semantiske felter hvor substantivet σάρξ eller adjektivet σαρκικός inngår i NT:⁶⁴

- a. Flesh 8.63
Domain 8: Body, Body Parts and Body Products
Subdomain B: Parts of the Body
- b. Body 8.4
Domain 8: Body, Body parts and Body Products
Subdomain A: Body
- c. People 9.11
Domain 9: People
Subdomain A: Human Beings
- d. Human 9.12
Domain 9: People
Subdomain A: Human Beings
- e. Nation 10.1
Domain 10: Kinship Terms
Subdomain A: Groups and Members of Groups of Persons Regarded as Related by Blood but without Special Reference to Successive Generations
- f. Human nature 26.7
Domain 26: Psychological Faculties
- g. Physical nature 58.10
Domain 58: Nature, Class, Example
Subdomain A: Nature, Character
- h. Life 23.90
Domain 23: Physiological Processes and States
Subdomain G: Live, Die

Ut fra denne skjematisk fremstillingen av bruksområder for σάρξ, kan vi sette opp en typologi med fire typer:

⁶⁴ Louw-Nida, bd. 2 1989, 220; bd. 1 1988, flere sider. Louw-Nida lister også opp flere bruks- og betydningsområder for σάρξ i enkelte spesielle uttrykk, som f.eks. σκόλοψ τῆ σαρκί (oversatt: *trouble*).

1. Vi ser at ordet brukes først og fremst om *det konkrete stoffet* som kroppen består av, tilsvarende BDAG 1 og Louw-Nida a.
2. Dernest kan ordet brukes i utvidet betydning for å betegne *hele kroppen*, eller *flere mennesker* ved at delen representerer helheten, tilsvarende BDAG 2–3 og Louw-Nida b–d.
3. En beslektet bruk er det som vedrører *de ytre ting i et menneskes identitet*, slik som tilhørigheten til en familie eller nasjon, tilsvarende BDAG 4–5 og Louw-Nida e. Vi merker at ordet nå brukes i overført betydning.
4. Det gjelder også den siste gruppen bruksområder, som dreier seg *om indre forhold i et menneske*. Mens Louw-Nida skiller dette ut som egne områder (Louw-Nida f–h), inkluderer BDAG under dem i bruksområde nr. 2 (BDAG 2c).

Med dette mener vi å ha fanget inn bredden av $\sigma\rho\zeta$ ' betydninger i NT. Det er naturlig å kritisk etterprøve de bruksområder som leksikaene her nevner, i lys av kildegrunnlaget (les: bibeltekstene som er anført som eksempler i leksikonartiklene). Heller ikke et leksikon er nøytral grunn. Som innledende oversikt vil vi imidlertid adoptere disse bruksområdene uten videre. En større drøfting vil få plass når vi kommer til $\sigma\rho\zeta$ hos Paulus i kapittel 4.4.

Før vi kommer dit, må vi utvide perspektivet noe. $\Sigma\rho\zeta$ er ikke et unikt ord for NT; det finnes i klassisk litteratur, så vel som i Septuaginta (LXX). Ifølge NT var Paulus en gresktalende jøde,⁶⁵ opplært i de hebraiske skriftene, oppvokst i Tarsos.⁶⁶ Hans liv og skrifter reflekterer dermed den flerkulturelle situasjonen innen jødedommen i antikken, hvor både gresk og hebraisk var kjent:

Das Sprachmilieu in Erets Israel zwischen dem 2. Jh. v. Chr. und dem 2. Jh. n. Chr. ist ausgesprochen komplex und geprägt von aramäisch-hebräischer Diglossie oder gar aramäisch-hebräisch-griechischer Dreisprachigkeit [...] Die Dreisprachigkeit Palästinas zur Zeit Jesu spiegelt sich auch im Neuen Testament, so besonders plastisch im lukanischen Bericht des Auftretens des Paulus in Jerusalem: Paulus spricht Griechisch mit dem römischen Kommandanten, der ihn im Tempel festnimmt (Apg 21,37), wendet sich aber auf Aramäisch an das Volk, (Apg 21,40; 22,2), und dass er

⁶⁵ Se f.eks. Rom 11,1; 2 Kor 11,22; Gal 1,13-14.

⁶⁶ Se Apg 21,39-22,3.

als praktizierender Jude des Hebräischen mächtig war, ist für Lukas selbstverständlich (Apg 26,14) und auch wohl historisch aufzusetzen.⁶⁷

Tarsos lå som kjent i Lilleasia, og tilhørte således diasporaen. Det var i diasporaen at LXX hadde sin største utbredelse.⁶⁸ Vi kan forutsette at Paulus hadde kjennskap både til LXX og til de hellige skriftene på hebraisk. Generelt regner man med at de nytestamentlige forfatterne som oftest reflekterer LXX når de siterer GT.⁶⁹

Før vi kan snakke om Paulus' måte å bruke *σάρξ* på, må vi forsøke å danne oss et inntrykk av hvilke bruksområder som allerede var vanlige på Paulus' tid og i kilder som Paulus sannsynligvis var kjent med. Vi må forutsette at Paulus, når han skriver sine brev, forholder seg til språket slik det vanligvis snakkes og forstås, og at han ikke hovedsakelig bruker ordene på en helt annen måte enn normalt.

Når vi har fått oversikt over betydninger som var vanlige i samtiden, vil vi teste forekomstene av *σάρξ* i Rom 8 og forsøke å forstå dem i lys av disse funnene. Om det finnes noe slikt som en «særegen paulinsk bruk» av *σάρξ*, vil det vise seg i denne testingen. Dersom en allerede eksisterende bruk gir mening i sammenhengen, må det i utgangspunktet være den foretrukne forklaringen. For å unngå eisegese (innlesing) i stedet for eksegese (utledning), bør vi ikke forutsette en «særegen paulinsk» bruk/betydning, før vi kommer til veis ende med andre alternativer.

4.1 Bakgrunn i gresk filosofi og kultur

I klassisk gresk tradisjon er *σάρξ* en separat del av kroppen (*σῶμα*), sammen med bein, blod og sener m.m.⁷⁰ Den konkrete betydningen av *σάρξ* er i denne sammenheng *kjøtt*, enten det gjelder mennesker eller for den del: dyr.⁷¹ En ser en utvikling over tid, og etterhvert kan også *σάρξ* brukes som betegnelse for hele kroppen, død eller levende.⁷²

⁶⁷ Schattner-Rieser 2015, 83.86.

⁶⁸ Septuaginta, xxxvi.

⁶⁹ Dette er et utsagn med modifikasjoner. Se f.eks. Richard B. Hays og Joel B. Green «The Use of the Old Testament by New Testament Writers» i: Joel B. Green (red.) *Hearing the New Testament*, 2010, s. 122ff.

⁷⁰ Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.99.

⁷¹ Thiselton, *flesh (σάρξ)*, NIDNTT 1.671.

⁷² Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.100f.

Gudene har ikke σάρξ, siden σάρξ er forgjengelig.⁷³ Mennesket har både en forgjengelig og en uforgjengelig side (σάρξ og ψυχή); å dø kan skildres som å legge av seg sitt σάρξ, slik en slange feller skinnet. Tanken er at sjelen, ψυχή, er det sanne jeg-et som skal forlate sin jordiske bolig, nemlig σάρξ.⁷⁴ Å tenke i motsetninger på denne måten, er ikke uvanlig. Et annet slikt motsetningspar er σάρξ og νοῦς. Iblant kan σάρξ erstattes av f.eks. θυμός (begjær) i motsetning til ψυχή.⁷⁵ Vi ser her uttrykt en antropologisk dualisme som var typisk for den filosofiske tradisjonen etter Platon, og som i noen grad er videreført i NT, i alle fall på et begrepsmessig plan.

For studiet av NT er Epikurs filosofi interessant, særlig i sin populariserte utgave. For Epikur er σάρξ sete for begjæret, ἡδονή.⁷⁶ Han lærte at begjæret springer ut av både σάρξ og ψυχή, og at en trenger å lystre og temme begge formene for begjær.⁷⁷ En slik nyansering falt imidlertid bort i den populariserte utgaven av hans filosofi, hvor hovedvekten ble liggende på ἡ ἡδονή σαρκός. Denne utgaven av hans filosofi fikk stor utbredelse i hele middelhavsområdet frem mot starten av vår tidsregning. På denne måten ble epikureisme etterhvert synonymt med ukontrollert fråtsing og fritt løp for seksualdriften, noe som gav grobunn for en sterk motstand, bl.a. innen jødedommen; Epikur selv var mer moderat, og la vekt på et balansert og temmet liv.⁷⁸ Det er ikke utenkelig at en slik negativ klang har smittet over på bruken av σάρξ i NT.

Allerede i gresk tradisjon ser vi altså en utvidelse av begrepet σάρξ, fra det konkrete fysiske stoffet kroppen er laget av, til mer abstrakte og metafysiske fenomener. Hele dette spekteret av betydninger var utviklet før LXX og NT ble til, og må således antas som kjent for Paulus og NTs forfattere forøvrig. Det er verdt å merke seg at hensikten med å trekke disse historiske linjene, ikke er å fremholde noen betydninger som mer «korrekte» bare fordi de har eksistert tidligere enn andre. At vi har en historisk oversikt, gir ingen garanti for den aktuelle mening: «The senses of a word in Classical Greek are no safe guide to the senses of the same word in

⁷³ Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.99.

⁷⁴ Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.103.

⁷⁵ Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.102.

⁷⁶ Epikur, *Gnomologium Vaticanum*, 33: «Σαρκός φωνή τὸ μὴ πεινῆν, τὸ μὴ διψῆν, τὸ μὴ ῥιγοῦν· ταῦτα γὰρ ἔχων τις καὶ ἐλπίζων ἔξειν κἄν (Διὶ) ὑπὲρ εὐδαιμονίας μαχέσεται.»

⁷⁷ Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.103-104.

⁷⁸ Thiselton, *flesh (σάρξ)*, NIDNTT 1.671f; Epikur, *Ratae Sententiae*, XX: «Ἡ μὲν σὰρξ ἀπέλαβε τὰ πέρατα τῆς ἡδονῆς ἄπειρα, κἄν ἄπειρος αὐτὴν χρόνος παρεσκεύσειν. ἡ δὲ διάνοια τοῦ τῆς σαρκὸς τέλους καὶ πέρατος λαβοῦσα τὸν ἐπιλογισμὸν καὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ αἰῶνος φόβους ἐκλύσασα τὸν παντελεῖ βίον παρεσκεύασε, καὶ οὐθὲν ἔτι τοῦ ἀπείρου χρόνου προσεδείθη(μεν): ἀλλ' οὔτε ἔφυγε τὴν ἡδονήν, οὐδ' ἠνίκα τὴν ἐξαγωγήν ἐκ τοῦ ζῆν τὰ πράγματα παρεσκεύαζεν, ὡς ἐλλείπουσά τι τοῦ ἀρίστου βίου κατέστρεφεν.»

the Hellenistic Greek of Paul's day».⁷⁹ Denne maksimen advarer mot å gjøre kortslutninger i arbeidet med diakrone ordstudier som vi nå bedriver, og er således betimelig.

Hensikten med undersøkelsene er ikke å insistere på noe mer opprinnelig, men å danne oss et bilde av hvilke betydninger av σάρξ som fremdeles var i bruk på Paulus' tid. Her vil LXX få status som «tidsvitne», som vi kan sammenholde med det vi vet om bruken av σάρξ i klassisk tid.

4.2 Termen i Septuaginta

I Septuaginta (LXX) er σάρξ den vanligste ekvivalenten for det hebraiske בָּשָׂר med 145 forekomster, noe som er omlag dobbelt så mange som nummer to (κρέας).⁸⁰

Hovedbetydningen av בָּשָׂר er *kjøtt*, i betydningen 'det som kroppen består av', slik som i f.eks. når Gud i følge 1 Mos 2,21 skaper kvinnen av Adams ribbein, og fyller igjen hullet med kjøtt (LXX: σάρξ).⁸¹ Videre finner vi σάρξ i betydningen *hele kroppen* hos mennesker og dyr, som i f.eks. 3 Mos 17,11, hvor det heter at «en skapnings liv er i blodet».⁸² Skapning er B2011s oversettelse av בָּשָׂר / σάρξ, mens NB88 har *kjøtt*. Σάρξ kan også brukes til å betegne hele personen, f.eks. i Sal 63,2 [LXX: 62,2]: «Gud, du er min Gud, som jeg søker. Min sjel tørster etter deg, min kropp (בָּשָׂר / σάρξ) lengter etter deg i et vannløst, tørt og utarmet land.»⁸³ En beslektet bruk er uttrykket כָּל-בָּשָׂר, som brukes i betydningen *alle mennesker, alt liv*. Uttrykket oversettes normalt med πᾶσα σὰρξ i LXX.⁸⁴ Dette er en utvidet betydning i forhold til den greske bakgrunnen for termen. Videre finner vi også at familierelasjoner kan uttrykkes ved בָּשָׂר / σάρξ; i følge 1 Mos 29,14 sier Laban til slektningen Jakob, at han er «av samme bein og kjøtt» for å uttrykke familiebandet.⁸⁵

Vi ser altså at σάρξ, slik ordet utviklet seg i hellenistisk tid (LXX), i stor grad overlapper med det hebraiske בָּשָׂר slik det brukes i masoretteksten. Derfor er det ikke til å undres over at

⁷⁹ Turner 2010, 193.

⁸⁰ Baumgärtel, σάρξ, TDNT 7.108.

⁸¹ Det er verdt å merke seg at både NB88 og B2011 har «kjøtt» for בָּשָׂר her. I NB88s tilfelle er dette uventet, gitt det uttalte konkordante prinsippet for oversettelsen. Det samme gjelder i 1 Mos 2,23. Mens i 1 Mos 2,24 bytter de to til hhv. «ett kjød» (NB88) og «én kropp» (B2011). Masoretteksten (BHS) har בָּשָׂר på disse stedene, og LXX har σάρξ.

⁸² Schweizer, σάρξ, TDNT 7.106.

⁸³ Thiselton, *flesh* (σάρξ), NIDNTT 1.672.

⁸⁴ Se Appendiks 1.

⁸⁵ Thiselton, *flesh* (σάρξ), NIDNTT 1.672. 1 Mos 29,14 (LXX): Ἐκ τῶν ὀστέων μου (hebr. וְיָצָא) καὶ τῆς σαρκός μου (hebr. וּבְשָׂרִי) εἶ σύ.

oversetterne av LXX i de fleste tilfeller oversetter $\gamma\psi\zeta$ med nettopp $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$. Helt sammenfall i begrepsbruken er det likevel ikke: Etter Epikur kunne $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ forbindes med bl.a. fritt løp for seksualdriften, noe som vakte motstand bl.a. innen jødedommen, slik vi har sett ovenfor. Det er verdt å merke at LXX generelt ikke overtar denne ladede bruken av $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$. Et unntak er når $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ står som eufemisme for stedet på kroppen hvor omskjærelsen finner sted.⁸⁶ Selv om det dreier seg om kjønnsorganet, befinner vi oss her mer på det kultisk-religiøse området enn det eksplisitt seksuelle. $\Sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ beholder i LXX ellers sin nøytrale betydning.

Den mest iøynefallende forskjellen mellom gresk og jødisk tradisjon, er at $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ i jødisk kontekst kan betegne hele personen; mennesket *er* $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$. I gresk tradisjon vil en i høyden tale om at mennesket *har* $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$.⁸⁷ Her merkes en høyere vurdering av $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ i jødisk enn i gresk tradisjon, som trolig kan forklares med utgangspunkt i skapelsesteologien.

Hovedsakelig har ser vi en stor grad av kontinuitet i bruken av $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ i hhv. klassisk gresk litteratur og LXX fra hellenistisk tid. Både den grunnleggende betydningen, nemlig *kjøtt* forstått som stoffet kroppen består av, avledede betydninger, herunder *menneske*, samt mer abstrakte betydninger, som *sete for seksualdriften* og – ved avledning – *slekt*, er videreført i LXX. Hvordan er så bildet når vi går til NT?

4.3 Termen i NT utenom Paulus

Først en kronologisk merknad. Når vi behandler f.eks. evangeliene, som dateres seinere enn de uomstridte Paulus-brevene, er vi oss bevisst dette forholdet. Prinsipielt er det sannsynlig at eventuell påvirkning i språkbruk like gjerne går fra Paulus-brevene til evangeliene, selv om disposisjonen her indirekte legger opp til det motsatte.

$\Sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ brukes 147 ganger i NT, hvorav 91 forekomster er i Paulus' brev. De 56 øvrige forekomstene fordeler seg på Johannes (13), 1 Pet og Åp (7) og er ellers sporadisk fordelt i de øvrige bøkene.⁸⁸ Vi tar her med noen representative eksempler blant disse.

I synoptikerne forekommer $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ bare tre ganger, foruten i uttrykket $\pi\acute{\alpha}\sigma\alpha \sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ (se nedenfor). I Matt 16,17 hører vi om Peter at det ikke er «kjøtt og blod» (gr. $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi \kappa\alpha\iota \alpha\acute{\iota}\mu\alpha$), dvs. et

⁸⁶ Schweizer, *$\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$* , TDNT 7.108-109.

⁸⁷ Thiselton, *flesh* ($\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$), NIDNTT 1.672-673. Jf. «å legge av seg sitt $\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$ » som metafor for døden ovenfor.

⁸⁸ Thiselton, *flesh* ($\sigma\acute{\alpha}\rho\chi$), NIDNTT 1.674.

menneske, som har åpenbart Jesu sanne identitet for ham, men «min Far i himmelen», dvs. Gud. «Kjøtt og blod» er dermed et uttrykk for mennesket som helhet.⁸⁹ Mark 14,38 gir oss det kjente utsagnet «Ånden (τὸ πνεῦμα) er villig, men kroppen (ἡ σὰρξ) er svak». Ånden er her Guds ånd, mens kroppen er et uttrykk for hele mennesket, og ikke bare et utsagn om fysisk manglende styrke.⁹⁰ Til sist anføres i Luk 24,39 «kjøtt og bein» (σάρκα καὶ ὀστέα) som bevis for at den oppstandne ikke bare er en ånd, men den samme som disiplene kjente før oppstandelsen.⁹¹ Begrepet har altså ingen fremtredende plass hos synoptikerne.

Det samme gjelder Acta. Her forekommer σάρξ tre ganger – alle i Acta 2. To ganger som skriftsiter (2,17.27) og én gang som utleggelse av skriftsitatet (2,31). I det andre skriftsitatet fra Sal 16 nevnes også ψυχή (2,27), men her, som i GT, kan både ψυχή og σάρξ betegne hele mennesket.⁹² Det er altså ikke snakk om noen ubetinget antropologisk dualisme mellom ψυχή og σάρξ, slik som det var vanlig i gresk kontekst.

Vanligere er begrepet i Johannes-evangeliet. Johannes' bruk av σάρξ er i hovedsak på linje med GT, hvor σάρξ fremstilles som livløst og avhengig av liv utenfra (eg. ovenfra, jf. Joh 3). Det er Ånden som gir liv, noe som kommer til uttrykk på fortettet måte i Joh 6,60-63. Samtidig sies det i Joh 1,14 at «Ordet ble menneske (σάρξ)», noe som understreker forskjellen mellom Ordet (dvs. Gud) og menneskene. Livet finnes ikke i σάρξ, men i Ordet og det han bringer, se Joh 6,51-58. Også Johannes-brevene understreker viktigheten av at Ordet er kommet i σάρξ.⁹³ Sannheten om hvem Jesus er, kan derfor ifølge Johannes ikke erkjennes ut ifra det ytre, noe som uttrykkes i de parallelle uttrykkene κατ' ὄψιν (Joh 7,24) og κατὰ τὴν σάρκα (Joh 8,15).⁹⁴

I NT brukes også uttrykket πᾶσα σὰρξ på tilsvarende måte som i GT (se ovenfor). Det brukes én gang i Mark 13,20 (m. paralleller), samt i Rom 3,20; Gal 2,16 i form av et sitat fra Sal 142,2 i LXX (143,2 i BHS og norske oversettelser) og 1 Kor 1,29.⁹⁵ Sitatet i Rom 3,20 og Gal 2,16 viser tydelig at πᾶσα σὰρξ svarer til «alt liv», ettersom den siterte salmen har «alt liv»

⁸⁹ Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.124.

⁹⁰ Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.124.

⁹¹ Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.124.

⁹² Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.124-125.

⁹³ Thiselton, *flesh (σάρξ)*, NIDNTT 1.7678.

⁹⁴ Thiselton, *flesh (σάρξ)*, NIDNTT 1.7680.

⁹⁵ Schweizer, *σάρξ*, TDNT 7.129.

både på hebraisk og gresk (יְהִי־לֶבֶד / πᾶς ζῶν). Et unntak er 1 Kor 15,39 hvor πᾶσα σὰρξ ikke henviser til alt liv, men til forskjellige slags kjøtt hos mennesker, fe, fugl og fisk.⁹⁶

Vi ser at de nytestamentlige forfatterne utenom Paulus ligger nært opp til LXX' bruk av σάρξ, og ivaretar et helhetlig syn på mennesket.

Med denne diakrone oversikten fra klassisk til hellenistisk tid mener vi å ha tydeliggjort hvilke bruksområder av σάρξ som var vanlige i skrift og tale for Paulus og hans lesere. Hvordan Paulus faktisk bruker termen, gjenstår å se, for «it would be foolish to read Paul's meaning straight from the diverse Hebrew and Greek use of the terms. It is the way Paul used them, whatever their origin, that must be determinative for us».⁹⁷ Det er rett, men vi må likevel forutsette kontinuitet med konvensjonell språkbruk på Paulus' vegne.

4.4 Termen hos Paulus

Paulus alene står for omlag halvparten av de 147 forekomstene av σάρξ i NT. Bare i Romerbrevet forekommer ordet 26 ganger,⁹⁸ hvorav 13 ganger i Rom 8. Betegnelsen «one of Paul's favorite words»⁹⁹ fremstår som legitim. De mange forekomstene av σάρξ er ikke uten videre et uttrykk for en systematisk antropologi hos Paulus, snarere en praktisk konsekvens av hans misjonærvirksomhet:

Paul wrote as a missionary and pastor, and not as an academic theologian; or to be more precise, he wrote as a missionary-pastor theologian. Paul spoke of God and Christ because the reality of God and Christ impinged directly on himself and his churches.¹⁰⁰

Antropologien hos Paulus kommer altså indirekte til uttrykk gjennom det overordnede temaet knyttet til Jesu person og verk, dvs. soteriologien.

Paulus bruker i første omgang termen σάρξ på tilsvarende måte som LXX og NT forøvrig. Det inkluderer grunnbetydningen vi har sett tidligere, altså materielt om stoffet kroppen består

⁹⁶ Sand, *σάρξ*, *EDNT* 3.231.

⁹⁷ Dunn 1998, 54.

⁹⁸ Sand, *σάρξ*, *EDNT* 3.230.

⁹⁹ Sand, *σάρξ*, *EDNT* 3.230.

¹⁰⁰ Dunn 1998, 53.

av (se 1 Kor 15,39), som også kan betegne hele kroppen ved såkalt synekdoke, det vil si at *delen* representerer *helheten* (se f.eks. 2 Kor 12,7 og Gal 4,13-14). Ved flere anledninger brukes også σάρξ som eufemisme for det mannlige kjønnsorganet når saken gjelder omskjærelsen (se Gal 6,12-13; Fil 3,3-4; Rom 2,28) slik som i LXX.¹⁰¹

Uttrykket Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα i 1 Kor 10,18 henspiller både på omskjærelsen og avstamning, og betegner Gudsfolket i den gamle pakt. Disse kjennetegnene vedkommer ifølge Rom 2,28 bare «det ytre» (τῷ φανερῷ). Avstamning og slekt gjelder også omtalen av Kristus κατὰ σάρκα i Rom 1,3; 9,5. Det foreligger ingen negativ evaluering av dette slektskapet κατὰ σάρκα i første omgang.

The point is that the physical/sarkical relationship with Abraham was both something to be cherished (Rom 9.3, 5) and also a source of misplaced confidence (9.8). It is precisely the interlocking of physical descent and spiritual acceptability to God, religious confidence «in the flesh», against which Paul reacted in his conversion to faith in Jesus the Christ (Phil 3.3-4).¹⁰²

Uttrykket κατὰ σάρκα i eksemplene ovenfor kvalifiserer alltid substantivet. Disse måtene å bruke κατὰ σάρκα på, er stort sett alltid moralsk eller verdimesig nøytrale: de referer til den jordiske sfære, det vil si til livet i sin alminnelighet.¹⁰³

Annerledes er det med κατὰ σάρκα i samband med verb. Slik brukt, dreier det seg om feilaktig eller mangelfull vurdering. I 2 Kor 1,17 gjelder det å «legge planer slik mennesker kan gjøre, så jeg sier både ja og nei på samme tid», og dette får en negativ verdidom i det påfølgende verset. 2 Kor 5,16 snakker om å kjenne mennesker og Kristus κατὰ σάρκα, og at dette perspektivet er utilstrekkelig i lys av gjenfødelsen. Menneskelig aktivitet og vurdering κατὰ σάρκα innebærer en ensartet dennesidighet, hvor σάρξ blir normen for hvordan man skal handle. Et stykke på vei kan vurderinger κατὰ σάρκα være relevant, men likevel mangelfulle ettersom de ikke tar med i betraktningen de åndelige sidene. Vanlige verb som

¹⁰¹ Thiselton, *flesh* (σάρξ), *NIDNTT* 1.674; Sand, *σάρξ*, *EDNT* 3.231; Erickson, *flesh*, *DPL* 304.

¹⁰² Dunn 1998, 69.

¹⁰³ Schweizer, *σάρξ*, *TDNT* 7.126-127, Erickson, *flesh*, *DPL* 305.

opptrer sammen med κατὰ σάρκα ἐρπεριπατεῖν (vandre), ζῆν (leve), στρατεύεσθαι (krige), καυχᾶσθαι (skryte) og βουλεύεσθαι (legge planer, vurdere).¹⁰⁴

Flere steder hos Paulus opptrer σάρξ i motsetningspar med andre begreper. I Fil 3,3 opptrer σάρξ i motsetning til Χριστός, som noe mennesker kan stole på eller bygge livet på.¹⁰⁵ I Rom 2,28-29 er motsetningen καρδία (hjerte), hvor den rette «indre» omskjærelsen finner sted. Her dukker det opp en interessant parallell hvor Ånden / det indre / hjertet utgjør én side med Gud som øverste instans, og bokstaven / det ytre / kroppen med mennesket som øverste instans utgjør én side. Slik synliggjøres en grunnleggende gammeltestamentlig tanke hos Paulus, nemlig at motsetningen til σάρξ/רֶשֶׁתִּיךָ ikke egentlig er πνεῦμα/חַיִּיךָ, men Gud. Dette vil vi i fortsettelsen kalle en *kosmologisk dualisme*, som på en avgjørende måte skiller seg fra den antropologiske dualismen vi finner i gresk filosofisk tradisjon:

Very different is the understanding of man in the OT sphere. As creature of God he is flesh [...]. Man is understood in terms of his relationship, not his nature. Thus flesh is his situation before God, [...] he can no longer be split up into a divine part and an earthy part. If there is to be a distinction, it can only be between God and man, heaven and earth. That is, only cosmic dualism is conceivable.¹⁰⁶

For å unngå antropologisk dualisme, men likevel fastholde mennesket som sammensatt av ulike 'deler' og samtidig helhetlig, er begrepet *dualitet* en mulig vei å gå. Begrepet er lånt fra Robert Gundry, som beskriver det slik:

[A]ntropological duality does not imply at metaphysical dualism according to which the body or flesh is evil, but affirm that man is made up of two substances which belong together though they possess the capability of separation [in the case of death] [...] The true man is the whole man – corporeal and incorporeal together, the incorporeal acting through the corporeal, each equally deficient without the other.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Erickson, *flesh*, DPL 304-305; Thiselton, *flesh* (σάρξ), NIDNTT 1.680; Sand, σάρξ, EDNT 3.231.

¹⁰⁵ Schweizer, σάρξ, TDNT 7.130.

¹⁰⁶ Schweizer, σάρξ, TDNT 7.123.

¹⁰⁷ Gundry 2005, 83-84.

På denne måten unngår man at σάρξ og πνεῦμα kollapser inn i hverandre, men også at de spilles ut mot hverandre. Vi kunne si at Paulus benytter greske antropologiske termer (som f.eks. σάρξ og πνεῦμα), men setter en grense for hvilke konnotasjoner som skal få gjelde, ved at han gjennom dem uttrykker en jødisk antropologi og kosmologi. Kilden til denne antropologien er hans jødiske bakgrunn og studier av GT.¹⁰⁸

At nettopp den jødiske bakgrunnen har forrang framfor den greske når det gjelder Paulus' bruk av σάρξ, og for så vidt andre antropologiske begreper, får støtte også i rammen av Romerbrevet. Ut ifra brevets selvvitnesbyrd ser det ut at det blant adressatene i Roma (1,7) finnes både jøder (2,17-24; 7,1-4) og hedninger (1,5.13; 11,13-22). Det er naturlig å forutsette at det er jødekristerne som har spredt sin tro til hedninger i Roma, og at kjennskap til Loven (7,1) gjelder begge grupper av Jesus-troende i Roma – jøder og hedninger.

Et annet motsetningspar møter vi i Rom 9, hvor Paulus bygger opp argumenter for at også hedningene har en plass i Guds frelsesplan (Rom 9,6-9). Med utgangspunkt i fortellingen om Abraham og hans to sønner, Ismael og Isak (1 Mos 16;21) brukes σάρξ og ἐπαγγελία (løfte) som motsetning, for å skille mellom de ulike etterkommerne av Abraham. Noen er τέκνα τῆς σαρκός, mens noen er τέκνα τῆς ἐπαγγελίας.¹⁰⁹ I og med at det er snakk om å unnfange barn, er det nærliggende å tenke at σάρξ og ἐπαγγελία betegner drivkraften som ligger bak. Vi gjør imidlertid klokt i å tolke σάρξ og ἐπαγγελία som sfæren barna og etterkommerne tilhører,¹¹⁰ og ikke som et uttrykk for Abrahams opprør mot Gud.¹¹¹ Rett nok er Ismaels unnfangelse et resultat av menneskelig innblanding i Guds saker, og representerer slik sett et visst opprør. Men i konteksten fremstår Abraham ellers som lydig, i og med at han lar Ismael omskjære i tråd med Guds påbud (1 Mos 17,23ff). Sanksjonene mot ham bærer heller ikke preg av et forutgående opprør; tvert imot fornyes løftet, og Abraham får en sønn med sin kone Sara ved Guds inngripen. Σάρξ betegner dermed den menneskelige sfære i motsetning til ἐπαγγελία som betegner den guddommelige.

¹⁰⁸ Se Apg 22,3.

¹⁰⁹ Gal 4,23: «Slavekvinnens sønn ble født etter naturens orden (κατὰ σάρκα), den frie kvinnens sønn ble født ved Guds løfte (δι' ἐπαγγελίας)».

¹¹⁰ Schweizer, σάρξ, TDNT 7.127.

¹¹¹ Contra Erickson, *flesh*, DPL 305.

Eksemplet aktualiserer spørsmålet om hvorvidt vi kan begrunne en særegen paulinsk bruk av σάρξ knyttet til menneskets opprør mot Gud. Svaret på dette spørsmålet vil være viktig for hvordan man i neste omgang vurderer de foreliggende oversettelsene av ordet i Rom 8.

Tekster som gjerne tas til inntekt for en sær-paulinsk bruk av σάρξ er Gal 3,3; Rom 7,5; 1 Kor 3,3; 5,5 foruten flere steder i Gal 5-6 og Rom 8,1-14.¹¹² Sistnevnte vil vi komme tilbake til i større omfang nedenfor. En hevder at Paulus på disse stedene benytter σάρξ om konseptet «sinful (human) nature».¹¹³ Er dette en nærliggende eller nødvendig konklusjon? Og hvor kommer naturbegrepet fra? Selve uttrykket er tatt ut av B2011 så vel som NIV2011.

Så langt i fremstillingen har vi ikke funnet belegg på en slik bruk hos Paulus. Vi vil nå kort undersøke de fire førstnevnte tekstene og forsøke å forklare utsagnene i lys av de hittil kjente meningene av σάρξ,¹¹⁴ for å avgjøre om konseptet *syndig natur* likevel er tilstede hos Paulus.¹¹⁵

Tidligere i avhandlingen har vi forholdt oss til åtte ulike oversettelser. Når vi i det følgende vil konsentrere oss primært om B2011, skyldes det to forhold. For det første representerer B2011 sammen med NIV2011 sluttpunktet av utviklingen i oversettelsesteori og -praksis som avhandlingen belyser. For det andre skriver vi for en norsk kontekst. Vi vil likevel hente inn relevante eksempler fra NO78/85, NIV78 og NIV2011.

4.5 Syndig natur? Del I: Et case-studium av fire enkelttekster hos Paulus

	NA28	B2011
Gal 3,3	οὕτως ἀνόητοί ἐστε, ἐναρξάμενοι πνεύματι νῦν σαρκί ἐπιτελεῖσθε;	Er dere så uforstandige? Dere begynte ved Ånden, vil dere nå fullføre med kjøttet ?

NIV2011 oversetter med *flesh* på dette stedet, men opplyser i en tolkende fotnote: «In contexts like this, the Greek word for *flesh* (*sarx*) refers to the sinful state of human beings,

¹¹² Erickson, *flesh*, DPL 304-305.

¹¹³ Erickson, *flesh*, DPL 304.

¹¹⁴ Turner 2010, 205: «Linguistics requires that we do not proliferate supposed new senses where utterances can be explained adequately in terms of *known* senses».

¹¹⁵ Vi gjør oppmerksom på at selv om NO78/85 veksler mellom hhv. *ond natur* og *syndig natur*, bruker vi konsekvent uttrykket *syndig natur* her for enkelthets skyld. Det ligger også nærmere den engelske termen *sinful nature*.

often presented as a power in opposition to the Spirit». «Sinful state of human beings» må etter vårt syn innholdsmessig innebære det samme som «sinful nature». Dunn slår imidlertid fast: «Flesh for Paul was neither unspiritual nor sinful.»¹¹⁶ Hva henviser σαρκί så til?

I konteksten fra Gal 2,21 (loven vs. Kristus) står σάρξ og πνεῦμα mot hverandre som de to sfærene man kan søke Guds rettferdighet i. Antitesen finnes også i Gal 3,2 der det står mellom lovgjerninger eller å tro og høre. Dette minner om bokstaven / det ytre / kroppen vs. Ånden / det indre / hjertet som vi så ovenfor. Paulus avviser det første på bakgrunn av Jesu verk (Gal 3,13; 2,21 m.fl.), og henviser galaterne til troen og Ånden.

NO78/85, som ellers benytter *syndig natur* flere steder, oversetter Gal 3,3 slik: «Vil dere nå fullføre med menneskeverk?». Slik får en fram at det dreier seg om å fullføre «uten Kristus», som nok er poenget i denne teksten. Dette kler også konteksten fra 2,21. «Kjøttet» i B2011 er en saklig oversettelse av det greske σαρκί, her i form av en instrumental dativ som på norsk gjengis saklig med preposisjonen *med*.

Selv om antitesen mellom σάρξ og πνεῦμα er blant Paulus' mest potente,¹¹⁷ er det synden og ikke σάρξ som er hovedproblemet: «Meint der Mensch, aus sich selbst heraus leben zu können, so verfällt er dem Fleisch, das dann nicht vom Geist, sondern von der Sünde beherrscht wird.»¹¹⁸ Derfor er det trolig ikke snakk om σάρξ som en slags «mytologisk skikkelse»:

[Paul] does not understand this schema in a mythological sense in which the spheres represent powers controlling man. The typical Pauline conjunction of flesh and sin is the same as that already found in the OT. Man's building on the flesh is sinful.¹¹⁹

	NA28	B2011
Rom 7,5	ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν	Da vårt kjøtt og blod hadde makten over oss, gjorde loven at de syndige lidenskapene ble vakt til live i

¹¹⁶ Dunn 1998, 70.

¹¹⁷ Dunn 1998, 65.

¹¹⁸ Schnelle 1991, 75.

¹¹⁹ Schweizer, σάρξ, TDNT 7.132.

	<p>ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ·</p>	<p>lemmene våre, så vi bar frukt for døden.</p>
--	---	---

Her kobles σάρξ og «de syndige lidenskapene» (τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν) eksplisitt, i motsetning til i forrige eksempel. NO78/85 gjengav første del av verset på følgende måte: «Så lenge vi var i vår syndige natur [...]». Denne oversettelsen er forlatt i B2011, men det er verdt å påpeke at den norske oversettelsen av ὅτε γὰρ ἡμεν ἐν τῇ σαρκί er ganske fri vis-a-vis grunnteksten: «Da vårt kjøtt og blod *hadde makten over oss*». Slik fremstilles σάρξ med en selvstendig evne til å utøve makt over mennesket. Grunnteksten taler imidlertid ikke om at noe har makt over noen, men ganske enkelt om «da dere var i kjøttet».

«Å være i kjøttet» kan også bety «å leve»,¹²⁰ jf. σάρξ som stoffet kroppen er skapt av. Dermed går NO78/85 for langt med sin gjengivelse. Vi ser for øvrig i 2 Kor 10,3 kan Paulus snakke om at han vandrer ἐν σαρκί, dvs. han lever her på jorden, men innretter seg ikke etter normene κατὰ σάρκα,¹²¹ for det ville være «[ein] Leben ohne Zugang zu Gott, dem Irdisch-Vergänglichlichen verhaftet».¹²²

Konteksten i Rom 7,5 er loven og friheten, og teksten spiller på kontrasten mellom et før og nå, med regelmessig bruk av før–nå, den gang–nå, da–nå i versene før og etter. På bakgrunn av konteksten i Rom 7,1-3, er det rimelig å forutsette at loven det er snakk om, er Moseloven. Σάρξ kan således gjerne være en forkortelse for omskjærelsen som markør for jødisk identitet (se s. 34).

Rett nok har Rom 7,5 en referanse til τῶν ἀμαρτιῶν, men uttrykket modifierer τὰ παθήματα og ikke τῇ σαρκί. En eksplisitt kobling mellom synd, σάρξ og selvet, får vi først i Rom 7,17-18: «νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἀμαρτία. Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν».

Syndig natur er lite treffende som oversettelse av σάρξ i Rom 7,5. Bakgrunnen for Paulus' bruk av σάρξ er primært å finne i LXX. Dette utelukker naturligvis ikke at det kan være andre kilder. Men vi har ovenfor henvist til at Paulus avgrenser seg fra den formen for gresk

¹²⁰ Schweizer, σάρξ, TDNT 7.130.

¹²¹ Thiselton, *flesh* (σάρξ), NIDNTT 1.675; Erickson, *flesh*, DPL 304.

¹²² Schnelle 1991, 72-73.

antropologisk dualisme som konseptet *syndig natur* ser ut til å reflektere, og i stedet omfavner en gammeltestamentlig, kosmologisk dualisme som også mennesket tolkes innenfor.

	NA28	B2011
1 Kor 3,3	ἐτι γὰρ σαρκικοί ἐστε . ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;	for det er jo fremdeles kjøtt og blod som rår i dere . Når det hersker misunnelse og strid blant dere, er dere ikke da styrt av kjøttet og går fram på menneskers vis?

NO78/85 oversatte slik: «Det er jo deres egen natur som rår i dere». Selv om ikke *syndig natur* forekommer direkte, er naturbegrepet uheldig, fordi det henviser språklig til mennesket slik det er i seg selv,¹²³ som et lukket system, og ikke i relasjon til Gud.

Vi møter her adjektivet som svarer til σάρξ, nemlig σαρκικός. Det første vi legger merke til, er at adjektivet er omskrevet med verbet «rå over» og «styre» i B2011. På denne måten fremstilles σάρξ som en selvstendig makt i mennesket, slik vi også så i gjennomgangen av oversettelsene av σάρξ i Rom 8 ovenfor. Oversettelsen reflekterer følgende posisjon: «Σῶμα ist der Mensch selbst, die σάρξ hingegen eine fremde, ihn beanspruchende Macht».¹²⁴ Beskrevet som en selvstendig «herskende» makt i mennesket, blir imidlertid σάρξ for uavhengig av mennesket som helhet, slik at oversettelsen står i spenning til tanken om antropologisk *dualitet* som vi kjenner fra GT, og som vi må forutsette også hos Paulus.¹²⁵

I den greske teksten legger vi merke til den eksplisitte sammenstillingen av σαρκικοί ἐστε og κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε. De to uttrykkene fremstår i sammenhengen som synonyme, noe som harmonerer godt med GTs helhetlige syn på mennesket. I de foregående versene har Paulus lagt frem forskjellen på menneskelig visdom og Ånden (1 Kor 2,13) når det gjelder evnen til å forstå «hva Gud i sin nåde har gitt oss» (1 Kor 2,12).

I overgangen til kap. 3 blir det klart at korinterne ikke lever opp til det som forventes av et menneske som har Ånden (1 Kor 3,1), og grunnen er at strid og misunnelse finnes midt blant

¹²³ Store norske leksikon [siteret 22. november 2019]. Online: <http://www.snl.no/natur>

¹²⁴ Schnelle 1991, 67.

¹²⁵ Gundry 2005, 83-84.

søsknene (1 Kor 3,3). Uttrykket *κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε* er formelt analogt med *κατὰ σάρκα περιπατεῖν* som betegner en moralsk klanderverdig måte å leve på (se ovenfor). Når Paulus her bruker *κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε*, er det rimelig å legge den samme tolkningen til grunn. I alle tilfeller betegner adverbialiet et rent menneskelig levesett, hvor korinterne «sind orientiert am Vordergründigen und Äußerlichen, lassen sich blenden durch das Sichtbare, vermögen nicht vorzudringen zur verborgenen, aber alles bestimmenden Wirklichkeit Gottes».¹²⁶

At Paulus ikke velger *κατὰ σάρκα περιπατεῖν*, kan, så vidt vi kan se, bero på én av følgende to forklaringer. Enten ønsker han å unngå å bruke samme begrep (*σάρξ/σαρκικός*) tre ganger etter hverandre. Det ville ellers fungere bra stilistisk og retorisk. Mer sannsynlig er det at han uttrykket *κατὰ ἄνθρωπον* for å tydeliggjøre at det er to typer mennesker det er snakk om.

Til støtte for denne siste forklaringen, kan vi anføre at poenget i 1 Kor 3,1-3 ser ut til å være at mennesker som har Ånden, likevel lever akkurat slik som mennesker som ikke har Ånden.¹²⁷ Det underforståtte antonymet til *κατὰ ἄνθρωπον*, er dessuten *κατὰ θεόν*, som passer godt til det etiske anliggendet i teksten. Perspektivet er åpenbart kosmologisk og ikke antropologisk. Dette reflekteres treffende i NIV2011s oversettelse: «For since there is jealousy and quarreling among you, are you not worldly [*οὐχὶ σαρκικοί ἐστε*]? Are you not acting like mere humans?».

Fee refererer i sin kommentar nettopp NIV 2011.¹²⁸ I utleggelsen av 1 Kor 3,3 påpeker han imidlertid i parentes at *flesh* skal forstås som *sinful nature*, med henvisning til antitesen *σάρξ–πνεῦμα* fra Gal 5,16.¹²⁹ Å hente inn denne parallellen er naturlig i lys av 1 Kor 3,1. Vi støtter likevel ikke tolkningen av antitesen (se også nedenfor).

	NA28	B2011
1 Kor 5,5	παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾶ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός , ἵνα τὸ	Da skal dette menneske overgis til Satan, slik at kroppen hans blir

¹²⁶ Schnelle 1991, 72.

¹²⁷ Fee 2014, 136.

¹²⁸ Fee 2014, xvi.

¹²⁹ Fee 2014, 136.

	πνεῦμα σωθῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου.	ødelagt, men ånden kan bli frelst på Herrens dag.
--	-------------------------------------	---

Tὸν τοιοῦτον viser tilbake til en mann som lever i hor med sin fars kone (1 Kor 5,1). Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου brukes i NT både om den ukentlige samlingsdagen (jf. Åp 1,10) og om en dag i fremtiden da Herren griper inn til frelse (Apg 2,20; 1 Tess 5,2 m.fl.). Den siste betydningen er mest aktuell her og i tråd med bruken i GT (f.eks. Mal 4,5; Sak 14,1 LXX).

Når vi leser den norske oversettelsen, kan ordet «men» feilaktig gi inntrykk av at Paulus forkynner en «halv frelse»,¹³⁰ hvor kroppen ødelegges mens ånden frelses utenom kroppen. Dette er neppe tilfelle, for 1 Kor 15,39.44 understreker at kroppen (σῶμα) er gjenstand for oppstandelsen fra de døde. Ifølge NA28 finnes det heller ingen tekstvitner som har σῶμα i stedet for σάρξ på dette stedet, som skulle godtgjøre B2011s valg av *kropp* i 1 Kor 5,5. Ser vi på grunnteksten, finner vi en annen logikk, nemlig den at ødeleggelsen av σάρξ har en hensikt: ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου.

Videre må vi forutsette at ødeleggelsen av σάρξ ikke er fullstendig (jf. Job 2,6), det vil si at mannen dør. En annen tolkning er at Gud tillater sykdom eller plage for å ramme mannen, men uten at frelsens mulighet forspilles.¹³¹ En «mellomløsning» er å la σάρξ stå for menneskelig opprør mot Gud, og at det er dette opprøret som skal ødelegges.¹³² En slik løsning løper ikke linen helt ut i retning *syndig natur*. Fee lar σάρξ her betegne et tidlig utviklingstrekk i den etterhvert mer velutviklede antitesen σάρξ-πνεῦμα hos Paulus, og leser uten videre inn konseptet *syndig natur*.¹³³ I Bultmanns løsning står πνεῦμα for «the person, the real self, in contrast here to the ‘the flesh’ regarded as physical life»,¹³⁴ slik at σάρξ og det fysiske liv oppleves som noe annenrangs i forhold til πνεῦμα. Imidlertid kommer en ved alle disse tre løsningene nær en antropologisk dualisme, som i og for seg harmonerer innholdsmessig med ἵνα-setningen om den leses isolert, men bryter med den antropologiske dualiteten vi mener Paulus forfekter.

¹³⁰ Gundry 2005, 140.

¹³¹ Fee 2014, 231 betrakter første del av verset som en «*remedial process*» innen rammen av menighetens kirketukt overfor den som har syndet. Det er trolig en korrekt tolkning, i lys av ἵνα-setningen.

¹³² Erickson, *flesh*, DPL 304.

¹³³ Fee 2014, 233.

¹³⁴ Bultmann 1952, 208. Bultmann understreker riktig nok at Paulus med «*pneuma of man does not mean some higher principle within him or some special intellectual or spiritual faculty of his, but simply his self*». (206) Det er imidlertid vanskelig å komme utenom at σάρξ (og for så vidt σῶμα) rangeres lavere, og πνεῦμα som mer «real» (208). Se for øvrig Gundry 2005, 187ff for en kritisk vurdering av Bultmanns posisjon.

Mer tilrådelig er det å tolke både σάρξ og πνεῦμα som uttrykk for hele mennesket, under ulike aspekter,¹³⁵ i tråd med gammeltestamentlige forbilder. Særlig et forhold i teksten selv peker i den retningen: Tematikken i 1 Kor 5,5 er hor, noe som i seg selv er egnet til å motivere bruken av σάρξ. I forbindelse med innstiftelsen av ekteskapet i 1 Mos 2,24 (LXX) brukes jo nettopp σάρξ om enheten mellom mann og kvinne, noe som videreføres konsekvent i NT:

Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν (1 Mos 2,24 LXX)

Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν (Matt 19,6 par. Mark 10,8; 1 Kor 6,16; Ef 5,31)

Σάρξ i 1 Kor 5,5 er med andre ord *stedet* hvor eller *instrumentet* ved hvilket umoralen skjer, altså kroppen.

Vi har nå kort behandlet fire enkelttekster som kan tas til inntekt for konseptet *syndig natur* hos Paulus, og vil gå videre med Gal 5-6. Den foreløpige konklusjonen er at konseptet i noen grad kan sies å representere en ideologisk motivert innlesning, som tilslører den gammeltestamentlige bakgrunnen for begrepsbruken hos Paulus. Enda naturbegrepet ikke nevnes eksplisitt i B2011, ser det ut til at konseptet likevel spiller en rolle for oversettelsen av Rom 7,5 og 1 Kor 3,3.

4.6 Syndig natur? Del II: Et case-studium av Gal 5-6

Som tidsvitne til bruken av σάρξ hos Paulus er Galaterbrevet interessant, fordi det normalt dateres i første halvdel av 50-tallet e. Kr., det vil si tidligere enn Romerbrevet som på sin side dateres rundt 57-58 e. Kr.¹³⁶ Hvis konseptet *syndig natur* lar seg avlese i Galaterbrevet, vil det styrke sannsynligheten for et slikt konsept også finnes i Romerbrevet. Hvis ikke, vil det ytterligere svekke konseptets status.

Σάρξ forekommer 10 ganger i Gal 5-6. Forekomstene i 6,12-13 oversettes ikke med *syndig natur* i noen av de engelske eller norske oversettelsene vi har arbeidet med, og faller således

¹³⁵ Se Schnelle 2005, 498; Dunn 1998, 54.

¹³⁶ Schnelle 2005 daterer Galaterbrevet til 55 e. Kr. (s. 271) og Romerbrevet til 56 e. Kr. (s. 305). Fung 1988, 28 og Moo 2013, 18 konkluderer – etter omfattende drøftinger – med at Galaterbrevet er skrevet i ca. 48 e. Kr., dagen før apostelmøtet i Jerusalem. Alle tre er imidlertid enige om det som er vårt poeng: at Galaterbrevet er eldre enn Romerbrevet.

utenfor siktet for denne undersøkelsen. De øvrige åtte forekomstene vi vil behandle hver for seg, men i kontekst.

	NA28	B2011
5,13	Ἵμεῖς γὰρ ἐπ’ ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῆ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις.	Dere, søsken, er kalt til frihet. La bare ikke friheten bli et påskudd for det som kjøtt og blod vil, men tjen hverandre i kjærlighet.

Både NIV78 og NO78/85 har *syndig natur* i oversettelsen av 5,13. Som i B2011 er dette forlatt i NIV2011, men det opplyses i en tolkende fotnote at Paulus egentlig mener «the sinful state of human beings» på dette og lignende steder (vv. 16, 17, 19 og 24, samt 6,8). Finnes det eksegetisk grunnlag for denne tolkningen?

I begynnelsen av Gal 5 understreker Paulus at Kristus har frigjort de troende. Ut ifra sammenhengen er det klart at det er frihet fra loven det er snakk om, med omskjærelsen som særlig potent markør for «slaveåket» under loven (5,1). Spørsmålet om omskjærelse spiller dessuten en sentral rolle i argumentasjonen (5,3-12). I 5,12 oppfordres de som forkynner omskjærelsens nødvendighet til å «skjære av seg alt sammen» (ἀποκόψονται).

Paulus underviser imidlertid ikke om frihet fra enhver lov, men «freedom of the law, far from being lawlessness, brings its own obligation with it: the proper use of freedom».¹³⁷ I 5,14 sammenfattes hele den gammeltestamentlige loven i nestekjærlighetsbudet, på samme måte som i Jesu forkynnelse (Matt 22,39 par. Mark 12,31). Selv om friheten er begrunnet i Kristus-hendelsen med sitt eskatologiske aspekt, er ikke galaterne fullkomne ennå, men trenger veiledning.¹³⁸ Frihet og fullkommenhet er ikke uten videre det samme.¹³⁹

Disse observasjonene tilsier at σάρξ her opptrer i sin genealogiske mening, om slekt og avstamning, med særlig referanse til ulike former for lovobservans. Gal 2,4 motiverer også en slik tolkning; der tales det om «falske søsken» som vil «spionere på friheten vi har i Kristus Jesus». Her kobles også spørsmålet om omskjærelse eller ikke inn (2,7). Vi har tidligere

¹³⁷ Fung 1988, 244.

¹³⁸ Fitzmyer 1989, 67-68.

¹³⁹ Se også diskusjonen om forensisk/effektiv forståelse av rettferdiggjørelsen til Rom 8,4 nedenfor.

påpekt at det er tett sammenheng mellom σάρξ og omskjærelsen (Fil 3,3-4). Omskjærelsen utgjør en markant nasjonal og religiøs identitet, og derfor er den problematisk for Paulus (Rom 9,3.5.8),¹⁴⁰ men også verdiløs i lys av hans nye identitet (Fil 3,5-9).

I den grad det dreier seg om dualisme, er det en (frelses)historisk,¹⁴¹ og ikke en antropologisk dualisme vi her står ovenfor. *Syndig natur* er altså ingen treffende oversettelse.

	NA28	B2011
5,16	πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε	Lev et liv i Ånden! Da følger dere ikke begjæret i menneskets kjøtt og blod.

Også her følger NIV78 og NO78/85 hverandre, og oversetter σάρξ med *syndig natur*.

Gal 5,16 er nært knyttet til det foregående eksempelet. Å leve kan man ikke gjøre på nøytral grunn, men har alltid en retning (περιπατεῖτε). Her tales det om å leve/vandre πνεύματι, en instrumental dativ for å angi Åndens sfære som retningsgivende for vandringen.¹⁴² Den uttalte motsetningen er σάρξ, og dermed innledes antitesen σάρξ–πνεῦμα her. Særlig relevant for 5,13.16 er den frelseshistoriske dimensjonen ved σάρξ og πνεῦμα, samtidig som den genealogiske betydningen av σάρξ ser ut til å klinge med også i dette verset.¹⁴³ Til sist gjøres en eksplisitt kobling mellom begjær og σάρξ som utfoldes i de påfølgende versene:

	NA28	B2011
5,17	ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός, ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκειται, ἵνα μὴ ἂ ἐὰν θέλητε ταῦτα ποιῆτε.	For kjøttets begjær står imot Ånden, og Åndens begjær står imot kjøttet . Disse ligger i strid med hverandre, så dere ikke kan gjøre det dere vil.

¹⁴⁰ Dunn 1998, 69.

¹⁴¹ Schnelle 2005, 499.

¹⁴² Bultmann 1952, 210.

¹⁴³ Schnelle 1991, 67.

Igjen følger NO78/85 og NIV78 hverandre i oversettelsen av σάρξ med *syndig natur*, og NIV2011 inkluderer verset i fotnoten til 5,13.

Paulus bruker svært ofte κατά + σάρξ i akkusativ. Her får vi κατά + genitiv, som kan ha betydningen «against someone or someth. after expressions that designate such a position or state of mind in a different way».¹⁴⁴ Preposisjonsuttrykkene κατά τοῦ πνεύματος og κατά τῆς σαρκός modifierer verbet ἐπιθυμῶ. På hvilken måte begjærer σάρξ? På en måte som står i motsetning til πνεῦμα. Oversettelsen i B2011 er adekvat, til tross for formelle avvik fra grunnteksten.

Forskjellen mellom σάρξ og πνεῦμα dramatiseres ytterligere i 5,17 ved innføringen av stridsmetaforikk i og med oversettelsen av ἀντίκειμαι med «ligger i strid med». En sakssvarende, men mer avdempet oversettelse finner vi i NB88, hvor «de to står hverandre imot». Ellers i NT brukes oftest ὁ ἀντικείμενος i betydningen *fiende, motstander* (Luk 13,17; 21,15),¹⁴⁵ noe som kan motivere oversettelsen i B2011. Motsetningen mellom σάρξ og πνεῦμα innebærer i alle fall en uforenlig motsetning, så galatenerne ikke kan gjøre det som de (egentlig) vil.

	NA28	B2011
5,19	φανερὰ δὲ ἐστὶν τὰ ἔργα τῆς σαρκός	Det er klart hva slags gjerninger som kommer fra kjøttet

NO78/85 oversetter med «vår onde natur», mens NIV78 beholder «sinful nature».

Gal 5,19-21 gir en liste over τὰ ἔργα τῆς σαρκός, som krones med utsagnet: De som driver med slikt, skal ikke arve Guds rike. Gjenklngen av 5,16 er tydelig: «Lev et liv i Ånden».

Listen i 5,19-21 får sin antitese i 5,22-23 – ikke med τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος, men – med ὁ καρπὸς τοῦ πνεύματος. I mennesket som vandrer i Ånden (jf. 5,16), vokser slik frukt frem som nevnes i 5,22-23. Med andre ord manifesterer ὁ καρπὸς τοῦ πνεύματος og τὰ ἔργα τῆς σαρκός seg side om side i den menneskelige adferd.

¹⁴⁴ BDAG 513 κατά.

¹⁴⁵ BDAG 88-89 ἀντίκειμαι.

På bakgrunn av oppfordringen om å leve et liv i Ånden (5,16) er det klart at «der natürliche Mensch außerhalb des Glaubens dem Wirken der Sünde am Fleisch ausgeliefert [ist], er vollbringt die Werke des Fleisches»¹⁴⁶ slik de listes opp i 5,19-21. Det er blant annet derfor «sarx itself can be characterized as a source of corruption and hostility to God»,¹⁴⁷ slik også i Rom 8,7.

På denne måten blir «gjerningene som kommer fra kjøttet», et uttrykk for syndens påvirkning på mennesket, og ikke en *syndig natur* i mennesket selv. Σάρξ beskriver derfor trolig mennesket til forskjell fra Gud, og bør tolkes innen en kosmologisk dualisme som den rent menneskelige sfære. Dette passer også godt med konklusjonen i 5,21: «De som driver med slikt, skal ikke arve Guds rike».

	NA28	B2011
5,24	οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασιν καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.	De som hører Kristus til, har korsfestet kjøttet med dets lidenskaper og begjær.

Også her velger NO78/85 «ond natur» og NIV78 «sinful nature».

I 5,24 understrekes at disse lidenskapene som ovenfor var nevnt som problematiske vis-a-vis loven og Ånden, er korsfestet i de troende (οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ). I lys av 2,19b-20 er dermed kampen å forstå som allerede vunnet ved troen (ἐν πίστει): «Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός· ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῆ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.»

Språket Paulus anvender i Galaterbrevet bærer likevel ikke preg av en vunnet kamp. I både hortative og deskriptive termer skildres forholdet σάρξ–πνεῦμα inngående. Hva er grunnen?

Paulus versteht den Existenzwandel geschichtlich und nicht seinshaft, so daß er gerade den Taufen immer wieder auffordert, nicht hinter seinen erreichten Heilsstand

¹⁴⁶ Schnelle 1991, 74.

¹⁴⁷ Dunn 1998, 65.

zurückzufallen. Der Getaufte starb wirklich der Sünde (vgl. Röm 6,1ff), aber die Sünde ist nicht tot!¹⁴⁸

Problemet er altså synden (slik også Rom 8,3) som stadig lever. Den er et tilbakelagt stadium, men gjør seg samtidig gjeldende. Dette gir kraft til oppfordringen i 5,16: «Lev et liv i Ånden». Vi mener også her at den kosmologiske dualismen gir god mening i konteksten.

	NA28	B2011
6,8	ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν, ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον.	Den som sår i sitt eget kjøtt , høster fordervelse av kjøttet ; men den som sår i Ånden, høster evig liv av Ånden.

Dette er den siste av tekstene i Gal 5-6 hvor oversettelsen *syndig natur* dukker opp i NO78/85 og NIV78. Det er nærliggende her å forstå εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ som *i seg selv*, altså i den rent menneskelige i motsetning til den guddommelige sfære. Dette har vi ovenfor kalt kosmologisk dualisme. Det harmonerer godt med betydningen av σάρξ / רֶשֶׁת i GT, hvor mennesket som forgjengelig, utsatt for sykdom, frykt og til slutt død, er et teologisk hovedmotiv.¹⁴⁹ Eller som Dunn uttrykker det: «The flesh is a soil which produces corruption».¹⁵⁰ Dette er parallelt med tekster som 1 Kor 6,9-11; 15,49-50. Fordervelses- og evig liv-motivet gir assosiasjoner til 6,15 hvor Paulus understreker at det å være en ny skapning er det som betyr noe.

Vi avslutter her case-studiene av konseptet *syndig natur*. Hva har vi funnet? Vi har sett at det finnes en viss dualisme i Paulus' bruk av σάρξ, men at den ikke sammenfaller med den form for dualisme vi kjenner fra gresk tradisjon, slik vi beskrev ovenfor (se side 30). I all hovedsak betegner derfor σάρξ mennesket til forskjell fra Gud, i tråd med gammeltestamentlige forbilder som er avgjørende for Paulus. Dette har vi kalt *kosmologisk dualisme*, i motsetning til *antropologisk dualisme*. I den grad mennesket beskrives som bestående av ulike deler (f.eks. σάρξ og πνεῦμα), er det snakk om en helhet som rommer flere aspekter. Dette fanges treffende opp av begrepet *antropologisk dualitet*, som vi har viet en viss oppmerksomhet.

¹⁴⁸ Schnelle 1991, 67.

¹⁴⁹ Thiselton, *flesh (σάρξ)*, NIDNTT 1.673.

¹⁵⁰ Dunn 1998, 52.65.

Vår avvisning av σάρξ som term for *syndig natur* får også støtte av det faktum at σάρξ i Gal 6,12-13 ikke oversettes med *syndig natur* i NO78/85 eller NIV78. Dersom 6,12-13 skal fungere som oppsummering av et brev hvor *syndig natur* angivelig en hovedsak for Paulus, virker det underlig at dette konseptet ikke også reflekteres i avslutningen. I stedet er han i 6,12-13 opptatt av hvor meningsløs omskjærelsen ἐν σαρκί er, ettersom de som lar seg omskjære, selv ikke holder den loven de da forpliktes til å holde. Dette må sees i sammenheng med situasjonen for Galaterbrevet slik det kommer til uttrykk i bl.a. 1,6-9; 2,2-7 og den påfølgende diskusjonen om rettferdighet ved tro i 2,11ff.

Likevel har vi i gjennomgangen sett eksempler på at den kosmologiske dualismen *internaliseres* i den troende, på grunn av synden. Den troende er riktignok død med hensyn til synden (Rom 6,1ff), men synden er ikke død. Dessuten lever også de troende som mennesker i kroppen (ἐν σαρκί), men uten å innrette seg etter rent menneskelige mål og idealer (κατὰ σάρκα), jf. 2 Kor 10,3. Selv om kampen mellom σάρξ og πνεῦμα i høyeste grad foregår i mennesket selv, er ikke σάρξ å forstå som en subjektivt handlende makt. Imidlertid viser σάρξ seg å ha dårlig motstandskraft mot synden, som øver innflytelse over σάρξ på bekostning av πνεῦμα. Alt som hører σάρξ til kan dermed bli problematisk vis-a-vis Ånden, enten det nå dreier seg om naturlige menneskelige behov, handlingsmønstre eller endatil omskjærelsen og nasjonal-religiøs identitet.

Konseptet *syndig natur* lar seg, som vi har sett, ikke avlese på entydig vis i noen av de tekstene som tas til inntekt for det. Dette kommer på paradoksalt og tydelig til uttrykk i R. J. Ericksons artikkel in *Dictionary of Paul and His Letters*, som ellers forsvarer konseptet:

In the LXX the term [sarx] seems never to be used either in a morally negative sense or as a designation for human rebelliousness toward God [...] Oddly, the Apostolic Fathers are nearly in line with the LXX here. Even the rest of the NT does not alter this picture by much: it is used once (?) for moral negativity (Jn 8:15) and five times for rebelliousness (mostly in 2 Pet and Jude; cf. I Jn 2:16). The employment of *sarx*, then, to indicate fallen humanity and the evil worldly system of values is a decidedly

Pauline phenomenon, with its roots in Jewish apocalyptic. It is imitated perhaps, but not wholeheartedly adopted by any of the other early Christian writers.¹⁵¹

I lys av gjennomgangen ovenfor fremstår det tvert imot som svært naturlig at hverken de apostoliske fedre eller tidligkristne forfattere anvender σάρξ på denne måten. Men finnes det eksegetisk grunnlag for konseptet *syndig natur* i Rom 8?

¹⁵¹ Erickson, *flesh*, DPL 305.

5 Σάρξ i Rom 8

I analysen av de fire norske og fire engelske bibeloversettelsene oppdaget vi et før og et etter i 1978. Både NO78/85 og NIV78 oversatte σάρξ med hhv. *ond/syndig natur* og *sinful (human) nature*. I 2011 forelå en ny utgave av begge disse oversettelsene, hvor disse begrepene, som kom inn for første gang i 1978, ble tatt ut igjen, til fordel for mer ‘kroppslige’ begreper som *flesh* (NIV2011) og *kjøtt, menneske* (B2011).

Før vi kan drøfte selve oversettelsene i lys av det trefoldige metodiske grepet, er det nødvendig å komme til rette med hva slags konsept, eventuelt konsepter, σάρξ beskriver i Rom 8. På bakgrunn av de to case-studiene, samt gjennomgangen av σάρξ i klassisk gresk og LXX ovenfor, vil vi undersøke om σάρξ også i Rom 8 finner sin betydning med utgangspunkt i בָּשָׂר.¹⁵²

5.1 Hva betyr σάρξ i Rom 8?

Da vi undersøkte bibeloversettelsene, var hensikten begrenset til å få oversikt over de enkelte oversettelsene av σάρξ. Vi la derfor liten vekt på konteksten utover ordgruppen. Denne gang må vi imidlertid trekke lengre linjer. Fokuset vil være på den nære konteksten i Rom 7-8, så vel som Romerbrevet som helhet. Vi vil naturligvis ha et særlig fokus på konseptet *syndig natur*, i tråd med problemstillingen. I Rom 8 er det mange forhold som ville være interessant å kommentere, men av plasshensyn vil vi i størst mulig grad begrense oss til det som kaster lys over betydningen av σάρξ.

	NA28	B2011
Rom 8,3	Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινεν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί,	Det som var umulig for loven, siden den sto maktesløs fordi vi er av kjøtt og blod ¹⁵³ , det gjorde Gud. Han sendte sin egen Sønn som syndoffer, i samme slags kjøtt og blod som syndige mennesker ¹⁵⁴ har , og holdt dom over synden i oss ¹⁵⁵ .

¹⁵² Dunn 1998, 66 note 68.

¹⁵³ NIV78: *the sinful nature*; NO78/85: *menneskets onde natur*.

¹⁵⁴ NIV78: *man*; NO78/85: *mennesker*.

¹⁵⁵ NIV78: *sinful man*; NO78/85: *vår natur*.

Vi har tre forekomster av *σάρξ* i dette verset. Den første angir årsaken til svekkelsen av loven, og oppsummerer slik poenget i 7,13-25.¹⁵⁶ Svekkelsen består i at loven ikke kunne «break sin's power – or, to put it positively, secure eschatological life.»¹⁵⁷ Det er imidlertid ikke loven som er problemet, men *σάρξ*.¹⁵⁸ Hva henviser så *σάρξ* til her? Ulike forklaringer er lagt fram:

- The this-worldly orientation that all people share.¹⁵⁹
- The body's susceptibility to attack from sin because of physical needs and desires.¹⁶⁰
- This-worldly condition of *sarx*, «flesh», alienated from God and hostile to him.¹⁶¹
- The unregenerate nature of human beings.¹⁶²

Uttrykket «The unregenerate nature» bidrar til å skille den siste fra de øvrige, på grunn av natur-begrepet. Natur-begrepet knytter an til konseptet *syndig natur*, en sammenheng som bekreftes også ellers hos Schreiner. Det de fire har til felles, er at de portretterer mennesket i motsetning til Gud, det vil si det skapte til forskjell fra Skaperen, om enn med litt ulik vektning og tyngdepunkt. *Σάρξ* må her ganske enkelt bety: mennesker.

Loven som svekkes må være Moseloven.¹⁶³ Det gir mening i rammen av det frelseshistoriske temaet videre i 8,3. Om *σάρξ* stod i sentrum i første del av setningen, dreies fokuset nå mot «Gott und sein Handeln».¹⁶⁴ Her omtales sendelsen av Sønnen *ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας*. Karakterisering av *σάρξ* som syndig finner vi allerede i 7,17. Åpenbart er det ikke tilstrekkelig å nevne *σάρξ* alene for å fange inn synd-motivet, og slik godtgjøres en slik eksplisitt karakterisering med genitiven *ἁμαρτίας*. At dette forekommer i 8,3, virker overraskende når det her tales om inkarnasjonen. Poenget med utsagnet er imidlertid ikke å si at Sønnen er syndig, men å uttrykke den fulle menneskelige tilstand og har sterke inkarnatoriske undertoner (så også *πέμψας*). Nøkkelordet her er *ὁμοίωμα*:

¹⁵⁶ Wolter 2014, 476.

¹⁵⁷ Moo 2018, 501.

¹⁵⁸ Wolter 2014, 475; Schreiner 1998, 401.

¹⁵⁹ Moo 2018, 501.

¹⁶⁰ Gundry 2005, 138.

¹⁶¹ Fitzmyer 1989, 78.

¹⁶² Schreiner 1998, 401.

¹⁶³ Moo 2018, 500; Thiselton 2016, 166; Wolter 2014, 474.

¹⁶⁴ Wolter 2014, 476.

«The word ὁμοίωμα was inserted to stress the identity between Jesus and sinful flesh, yet at the same time it also suggests that he is unique.»¹⁶⁵

Dass Jesus im «Fleisch der Sünde» unter den Menschen gelebt hat und trotzdem der Gottessohn geblieben ist, der (mit den Worten von 2Kor 5,27 gesagt) im Unterschied zu allen anderen Menschen «keine Sünde kannte» – diese Differenz markiert der Begriff ὁμοίωμα.¹⁶⁶

Som menneske, og samtidig Guds Sønn, holdt han dom over synden ἐν τῇ σαρκί. I dette tilfelle blir det avgjørende for tolkningen om en lar preposisjonsuttrykket modifisere verbalet κατέκρινεν eller objektet τὴν ἁμαρτίαν. B2011 kobler det til objektet,¹⁶⁷ mens det er gode grunner til å knytte til det verbalet¹⁶⁸, slik at det angir «stedet» for soningen.¹⁶⁹ Dermed er σάρξ i denne sammenheng å betrakte som en referanse til inkarnasjonen, og ikke til *syndig natur*.¹⁷⁰ Synden bekjempes på 'hjemmebane': «The flesh that made the law ineffective in dealing with sin was conquered from within.»¹⁷¹

	NA28	B2011
Rom 8,4	ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.	Slik ble lovens krav oppfylt i oss som ikke lever slik kjøttet vil ¹⁷² , men slik Ånden vil.

Paulus innleder her en serie antitetiske utsagn om σάρξ–πνεῦμα som når sin ende i 8,13. ἵνα-setningen forklarer målet med det Paulus har omtalt i 8,3. Spørsmålet som melder seg, er hvorvidt han her snakker i rent forensiske termer eller om det menes en effektiv oppfyllelse av τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου i τοῖς περιπατοῦσιν κατὰ πνεῦμα. Vi vil kort kommentere dette, før vi avgjør hva σάρξ betegner her.

¹⁶⁵ Schreiner 1998, 403. Se også Moo 2018, 502. «Homoioioma rights the balances that the addition of "sinful" to "flesh" might have tipped a bit too far in one direction.»

¹⁶⁶ Wolter 2014, 477.

¹⁶⁷ Slik også Wolter 2014, 479.

¹⁶⁸ Schreiner 1998, 403; Sand, σάρξ, EDNT 3.231; Thiselton 2016, 165.

¹⁶⁹ Sand, σάρξ, EDNT 3.231.

¹⁷⁰ Noen vil hevde at σάρξ er henviser enten til 1) inkarnasjonen eller 2) dommen over synden på korset (se Schreiner 1998, 404). Dette skillet er kunstig dersom en tolker περι ἁμαρτίας som «syndoffer» i tråd med tradisjonen i LXX.

¹⁷¹ Moo 2018, 503.

¹⁷² NIV78: *the sinful nature*; NO78/85: *vår onde natur*.

Schreiner forsvarer at effektive og forensiske perspektiver ikke må spilles ut mot hverandre, men tvert imot henger sammen. Det begrunnes bl.a. i trusler mot Paulus om at hans teologi førte til lovløshet og umoral,¹⁷³ noe som reflekteres i 6,1-2. Moo forsvarer en ren forensisk forståelse, delvis på grunn av den passive formen av verbet (*passivum divinum*), og delvis fordi første del av 8,3 tydelig peker på umuligheten av perfekt lovoppfyllelse,¹⁷⁴ videre at «the impotence of the law has been met not with a new empowering of the law, but with God's gracious activity in Jesus Christ».¹⁷⁵

En trenger ikke insistere på en effektiv forståelse av 8,4 for å sikre imperativer om god livsførsel blant de troende (contra Schreiner, pro Moo). Saken kommer for det første tilstrekkelig klart frem i bl.a. i 6,21-23 og 12,9f (se også Gal 5,16ff: πνεύματι περιπατεῖτε). Dessuten tar Moo tråden fra 8,1 opp på en god måte, ved at Jesu stedfortredende gjerning understrekes:

The reference to Christian behavior in this phrase [8,4] shows that Paul does not separate the fulfillment of the law from the lifestyle of Christians. But this does not mean that behavior is how the law is fulfilled.¹⁷⁶

Μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα er denne referansen til kristen livsførsel. Uttrykket κατὰ (τινα) περιπατοῦσιν betegner «the norm of conduct»,¹⁷⁷ i tråd med betydningen av κατά + akk. «according to, in accordance with, in conformity with».¹⁷⁸ Normen det tales om, er her altså σάρξ i motsetning til πνεῦμα. Talemåten minner om den vi finner i Gal 5,16-26, hvor vi så innflytelsen fra den kosmologiske dualismen i GT (se ovenfor). Det samme kan gjøres gjeldende her: σάρξ og πνεῦμα henviser på den ene siden til den rent menneskelige og på den andre siden den guddommelige.

[...] flesh and Spirit stand over against each other not as parts of a person (an anthropological dualism), nor even as impulses or powers within a person, but as the

¹⁷³ Schreiner 1998, 407-408.

¹⁷⁴ Moo 2018, 506f.

¹⁷⁵ Moo 2018, 497-498.

¹⁷⁶ Moo 2018, 507.

¹⁷⁷ BDAG 803 περιπατέω §2αδ.

¹⁷⁸ BDAG 512-513 κατά §5αγ + b.

powers, or dominating features, of the two realms of salvation history. «To walk according to the flesh,» then, is to have one's life determined and directed by the values of this world, of the world in rebellion against God. It is a lifestyle that is purely human in its orientation.¹⁷⁹

Til dette er det mer å si. Vi har tidligere omtalt forholdet mellom ulike religiøse (ev. nasjonale) identiteter og σάρξ på den ene siden og det nye Jesus bringer på den andre. Vi gir vår tilslutning til Moo et stykke på vei, men presiserer at «purely human» også kan inkludere gjerninger loven krever (3,20), herunder omskjærelse, helligholdelse av sabbaten og spiseforskrifter m.m. Den videre konteksten i Romerbrevet rettferdiggjør dette utvidede perspektivet, se særlig 2,17ff; 4,9ff; 9,6-8.30-32; 11,13-21 hvor forholdet mellom jøder og hedninger er oppe i tekstene. Andre oversettelser enn *syndig natur* er klart å foretrekke.

	NA28	B2011
Rom 8,5	οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα τὰ τοῦ πνεύματος.	De som lever slik kjøttet vil,¹⁸⁰ er bare opptatt av det som hører mennesker¹⁸¹ til. Men de som lever slik Ånden vil, er opptatt av det som hører Ånden til.

Antitesen σάρξ–πνεῦμα flyttes nå fra det praktisk-etiske plan (som i 8,4) til det – bokstavelig talt – ontologiske plan. Mellom det ontologiske «er» og det praktisk-etiske «bør» innføres φρονεῖν som forbinder disse: «Das Sein bestimmt die Ausrichtung der menschlichen Intentionalität (das «Trachten» des Menschen), die sich dann in einem ihr entsprechenden Lebenswandel objektiviert».¹⁸² Dette settes av noen i samband med σάρξ som en «Gott feindlich gegenüberstehende Macht».¹⁸³ Som vi tidligere har vist, er den egentlige makten ikke σάρξ i seg selv, men derimot synden. Vi fastholder imidlertid sammenhengen mellom «Sein, Trachten, Lebenswandel».

¹⁷⁹ Moo 2018, 508.

¹⁸⁰ NIV78: *the sinful nature*; NO78/85: *sin syndige natur*.

¹⁸¹ NIV78: *that nature*; NO78/85: *det som hører mennesker til*.

¹⁸² Wolter 2014, 482.

¹⁸³ Se f.eks. Wolter 2014, 482.

På bakgrunn av verbalbruken er mulig å identifisere en A-B-B-A-struktur i v. 5ff.¹⁸⁴

v. 5a: «being according to the flesh/according to the Spirit» [ὄντες]

v. 5b: «thinking the things of the flesh/of the Spirit» [φρονοῦσιν]

v. 6: «the mind of the flesh/Spirit» [φρόνημα]

vv. 8-9: «being in the flesh/in the Spirit» [ἐστέ]

En bør ikke overdrive forskjellen mellom å være og å tenke, ettersom vekslingen mellom verbene kan dreie seg om stilistisk variasjon for kiasmens skyld.¹⁸⁵ Klart er det imidlertid at begge deler dreier seg om et helhetlig, bestemmende perspektiv for tilværelsen, slik at flere av grunnbetydningene av φρονεῖν klinger med, fra «å ha en mening, bedømme» via «være innstilt på» til «være disponert for».¹⁸⁶ Paulus beskriver altså hvordan σάρξ og πνεῦμα fører mot forskjellige eskatologiske mål, hhv. død og liv/fred (se 8,6).¹⁸⁷ Et liv bestemt av rent menneskelige hensyn leder til død, mens et liv i Ånden gir liv og fred. Med andre ord kan σάρξ i 8,5 godt stå for «menneske» tolket innen rammen av en kosmologisk dualisme.

Til spørsmålet om hvordan σάρξ best forstås i 8,5, er det naturlig å hente inn diskusjonen i 2,28-29 som mulig tolkningsnøkkel. Paulus redegjør der for hvem som kan kalles «rett jøde», nemlig ikke den som er omskåret i det ytre, på kroppen (ἐν σαρκί), men i det indre, ved Ånden og ikke bokstaven (ἐν πνεύματι οὐ γράμματι). Vi viser til at Paulus' bruk av antitesen σάρξ–πνεῦμα også kan betegne en (frelses)historisk mer enn ontologisk tilstand (se ovenfor).¹⁸⁸ De som er orientert mot τὰ τῆς σαρκὸς, er ikke blitt nye skapninger. Det er både et ontologisk og (frelses)historisk utsagn, slik det også kommer frem i Gal 6,15; 2 Kor 5,17. «These terms should certainly be interpreted in redemptive-historical categories, but redemptive history should not be pitted against ontology».¹⁸⁹ Vi mener oversettelsen i NO78/85 og B2011 er mer sakssvarende enn NIV78, som taler om «that nature».

¹⁸⁴ Moo 2018, 508.

¹⁸⁵ Contra Schreiner 1998, 410f.

¹⁸⁶ BDAG 1065 φρονέω §1-3.

¹⁸⁷ Moo 2018, 508-509. Se også Schreiner 1998, 411f.

¹⁸⁸ Schnelle 1991, 67.

¹⁸⁹ Schreiner 1991, 411.

	NA28	B2011
Rom 8,6	τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη·	For det kjøttet ¹⁹⁰ vil, er død, men det Ånden vil, er liv og fred.

Γὰρ binder sammen v. 5 og 6.¹⁹¹ Å se tingene på «gamlemåten» (τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς) – hvor praktisering av Loven og omskjærelsen av σάρξ var viktig – fører til død. Men å se ting i lys av det nye Kristus bringer (τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος), fører til liv og fred forstått som «the objective reality of the salvation into which the believer, who has ‘the mind of the Spirit,’ has entered».¹⁹²

Verset mangler for øvrig verbal, men B2011 følger konvesjonell logikk og underforstår εἰμί. Omskrivningen av verbalsubstantivet φρόνημα med verbet *å ville*, har vi kommentert i forbindelse med undersøkelsen av bibeloversettelsene ovenfor (se side 10ff)

	NA28	B2011
Rom 8,7	διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς θεόν, τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται, οὐδὲ γὰρ δύναται·	Derfor er det som kjøttet vil, fiendskap mot Gud, for det bøyer seg ikke under Guds lov og kan heller ikke gjøre det.

Τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, beskrives nå ikke bare som θάνατος, men ἔχθρα εἰς θεόν. Uttryksmåtene er parallelle. Allerede i 5,10 finner vi uttrykket «Guds fiender» hvor også den eskatologiske dom er inne i bildet. Gud selv er motsatsen til σάρξ.¹⁹³ Å holde seg til σάρξ er en uforenlig motsetning til livet i Kristus (8,1).

Enkelte vil fastholde at σάρξ her refererer til «the principle and power of the godless world».¹⁹⁴ Til dette innvender vi at motsetningen mellom Gud og det skapte (σάρξ) er tilstrekkelig sterk i utgangspunktet, selv uten en dualistisk preget tale om «principle and

¹⁹⁰ NIV78: *the sinful mind*; NO78/85: *menneskene av naturen*.

¹⁹¹ Schreiner 1991, 412; Moo 2018, 510.

¹⁹² Moo 2018, 510.

¹⁹³ Wolter 2014, 484.

¹⁹⁴ Moo 2018, 510.

power». Vi er derfor kritisk til NIV78s oversettelse. NO78/85 på sin side fokuserer på mennesket i seg selv («av naturen»), som er mer sakssvarende i denne sammenhengen.

Det ser for øvrig ut til å være en viss motsetning mellom 8,7 og 6,14-15 (se også Gal 5,18) når det gjelder synet på Moseloven:

Synden skal ikke herske over dere, for dere står ikke under loven (ὕπὸ νόμου), men under nåden (ὕπὸ χάριτι). Hva så? Skal vi synde fordi vi ikke er under loven, men under nåden? Slett ikke! (6,14-15)

Til dette er det å si, at selv om et menneske er forent med Kristus i dåpen (6,4-5) og har del i det nye Kristus bringer, forblir «God's law – in some form – [...] the standard against which conduct pleasing to God is to be measured». ¹⁹⁵ I rammen av Romerbrevet er det klart det ikke kan dreie seg om Moseloven i sin helhet, men trolig heller dekalogen (se 13,8-10) som uttrykk for kjernen i Guds vilje. Enten man velger å sette sin lit til denne loven, eller man lever i uttalt motstand mot den, befinner man seg dypest sett i samme situasjon: «desperately in need of reconciliation with [God]». ¹⁹⁶

	NA28	B2011
Rom 8,8	οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῶ ἀρέσαι οὐ δύνανται.	De som kjøtt og blod har makten over ¹⁹⁷ , kan ikke være til glede for Gud.

På grunn av den kiastiske strukturen i 8,5-9 forstås οἱ ἐν σαρκὶ ὄντες her best som synonymt med οἱ κατὰ σάρκα ὄντες. Dette i motsetning til 2 Kor 10,3 hvor skjelningen mellom κατὰ σάρκα og ἐν σαρκὶ er et poeng i seg selv (se ovenfor). ¹⁹⁸

His usage elsewhere, however, suggests that the variation in Romans 7-8 was more rhetorical or stylistic than anything else. The basic fact remains that Paul can and does

¹⁹⁵ Moo 2018, 511.

¹⁹⁶ Thiselton 2016, 167.

¹⁹⁷ NIV78: *those controlled by the sinful nature*; NO78/85: *slik menneskene er i seg selv*.

¹⁹⁸ Wolter 2018, 484.

use *en sarki* to speak both of a lifestyle which has been left behind and of the inescapably fleshly character of human existence.¹⁹⁹

Det er her nærliggende å antyde den frelseshistoriske tolkningen, som vi allerede har kommentert flere steder, som en viktig tolkningsramme for σάρξ i 8,8 sammen med den kosmologiske dualismen. Her later NO78/85 til å fange inn meningen bedre enn både NIV78 og B2011.

	NA28	B2011
Rom 8,9	Ἑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.	Men det er ikke kjøttet som har makten over dere ²⁰⁰ , det er Ånden – så sant Guds Ånd bor i dere. Den som ikke har Kristi Ånd, hører ikke Kristus til.

Som i 8,8 er ἐν σαρκὶ heller ikke her brukt om «the condition of mortality that continue to characterize even believers, or as the moral weakness and pronenes to sin that, more lamentably, we still possess».²⁰¹ Og heller ikke om *syndig natur*. I stedet gjør den frelseshistoriske tolkningen av antitesen σάρξ–πνεῦμα seg gjeldende; poenget blir her å understreke det definitive skiftet av identitet som har skjedd i den troende, ved at Ånden har tatt permanent bolig (οἰκεῖ ἐν ὑμῖν) og hører således til den kristne «grunnutrustningen».²⁰² Se også 8,14f. Som vi kommenterte i kapittel 4, bidrar oversettelsen i B2011 og NIV78 til å gi σάρξ et forstørret livsrom gjennom verbet *ha makt over*.

	NA28	B2011
Rom 8,12	Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν,	Derfor, søsken, skylder vi ikke vårt kjøtt og blod ²⁰³ noe, så vi skulle leve slik det ²⁰⁴ vil.

¹⁹⁹ Dunn 1998, 68.

²⁰⁰ NIV78: *controlled by the sinful nature*; NO78/85: *er ikke i den syndige natur*.

²⁰¹ Moo 2018, 512.

²⁰² Wolter 2014, 486. Se også Moo 2018, 512.

²⁰³ NIV78: *the sinful nature*; NO78/85: *den onde natur*.

²⁰⁴ NIV78: *it*; NO78/85: *den*.

Ἄρα οὖν innleder konklusjonen av hele avsnittet 8,1ff, ikke minst antitesene i 8,4-11.

Like freed slaves who might, out of habit, obey their old masters even after being released – legally and positionally – from them, so we Christians can still listen to and heed the voice of that old master of ours, the flesh.²⁰⁵

Men hva betyr så σάρξ i dette verset? Dersom 8,12-13 står som konklusjon over hele avsnittet 8,1ff, bør også vår tolkning her svare til de betydningene av σάρξ vi har sett så langt i Rom 8. Da er *syndig natur* eller sterkt dualistiske tolkninger utelukket, og vi leter i stedet etter noe som kan romme både en antropologisk dualitet som ikke splitter mennesket, så vel som en kosmologisk dualisme mellom Gud/Skaperen og mennesket/det skapte.

Moo foreslår «the evil influence of this world» for både 8,12 og 8,13.²⁰⁶ Vi har tidligere vært forsiktige med å karakterisere σάρξ som «evil» eller «sinful» der dette ikke er gjort eksplisitt i teksten, og argumentert for at *synden* er den virksomme kraft som utnytter og underlegger seg σάρξ. Dunn, som står en slik tolkning nær, foreslår at σάρξ i 8,12-13 står for «a life lived solely on the animal level of satisfying merely human appetites and desires».²⁰⁷ I lys av det vi har vist så langt, er Dunns forslag å foretrekke, ettersom det fokuserer på det rent menneskelige planet.

Enda en mulig tolkning av σάρξ gjenstår, som ikke har vært omtalt i noen av kommentarene. Henvendelsen til ἀδελφοί åpner for å innlemme slektskapsperspektiver i betydningen av σάρξ her. Også andre steder brukes uttrykket for å vise til slektskap, som f.eks. i 1,3; 9,3-5; 11,14 og 1 Kor 10,18. For å gi kraft til en slik tolkning må en postulere en spenning innad i familier, hvor noen har forlatt sin gamle tro og gått over til Kristus. En slik konflikt finnes i alle fall tilsynelatende i Galaterbrevet (se Gal 2,4 m.fl.). Videre er den en naturlig konsekvens av Jesus-troens utbredelse i det første århundret, enten den er direkte påviselig i tekstene eller ikke. Dessuten kommer en slik tolkning nær den frelseshistoriske som vi har argumentert for i forbindelse med antitesen σάρξ–πνεῦμα. Som oppsummering av hele avsnittet 8,1-13 blir denne tolkningen likevel for smal, selv om den fanger opp en konnotasjon som kan ha hatt

²⁰⁵ Moo 2018, 516.

²⁰⁶ Moo 2018, 517.

²⁰⁷ Dunn 1998, 67.

betydning for de første leserne. I alle tilfeller er konseptet *syndig natur* her vanskelig å begrunne.

	NA28	B2011
Rom 8,13	εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.	For hvis dere lever slik kjøttet vil ²⁰⁸ , skal dere dø. Men hvis dere ved Ånden dreper kroppens gjerninger, skal dere leve.

Å leve κατὰ σάρκα innebærer å være på vei mot eskatologisk, åndelig død (se også 8,6).²⁰⁹ Botemiddelet er Ånden som gir liv (8,2). Dermed er fremdeles antitesen σάρξ–πνεῦμα operativ. Heller ikke her lar vi oss overbevise av at *syndig natur* er den mest innlysende tolkningen av σάρξ. θανατοῦτε innebærer å legge av seg en bestemt adferd,²¹⁰ som enten er knyttet til ens tidligere religiøse identitet, eller til det rent menneskelige. Enhver slik identitet, det være seg gresk eller jødisk, er annenrangs sammenlignet med den nye identiteten som evangeliet om Jesus Kristus bringer (1,16; 11,13-14). Og et liv på det rent menneskelige plan er ikke tilstrekkelig for å oppnå eskatologisk liv (8,5-6). Til det trengs Ånden, som frigjør fra fordømmelse, og gir ny identitet og retning for livet her og nå.

5.2 Hvordan bør vi oversette σάρξ i Rom 8?

Vi har nå undersøkt og drøftet betydningen av σάρξ i klassisk gresk, LXX, NT og hos Paulus – til sist med særlig vekt på konseptet *syndig natur*. Å opprettholde et skille mellom konsepter og begreper, er tjenlig og nødvendig. Når vi oversetter, må vi altså ta i betraktning dette forholdet, fordi begrepene ikke har samme betydning og konnotasjoner på alle språk. Som vi har sett, er det likevel stor grad av overlapping mellom det hebraiske רֶשַׁע og det greske σάρξ. «Stor grad» betyr likevel ikke «fullstendig». Det anskueliggjøres ved at LXX iblant også bruker σῶμα (og andre termer) for רֶשַׁע.

Vi har identifisert ulike konsepter som σάρξ kan vise til i Rom 8. I hovedsak dreier det seg om sider ved menneskelivet. Det spenner fra «det å være [sant] menneske» om inkarnasjonen i 8,3 og til «mennesket uten/til forskjell fra/i motsetning til Gud» i 8,5. Dessuten har begrepet

²⁰⁸ NIV78: *the sinful nature*; NO78/85: *den [syndige naturen]*.

²⁰⁹ Moo 2018, 517; Schreiner 1998, 420; Wolter 2014, 492.

²¹⁰ Wolter 2014, 492.

også en frelseshistorisk dimensjon, slik det bl.a. kommer til uttrykk i antitesen σάρξ–πνεῦμα i 8,4-11. Språket knyttet til omskjærelsen – som er et frelseshistorisk «før» – klinger også med i denne sammenheng.

Et ord som fullt ut kan dekke betydningen av σάρξ finnes ikke på norsk – ei heller på engelsk. Følgelig er det nødvendig å ta stilling til hvorvidt man skal oversette σάρξ og andre begreper gjennomført med det samme begrepet på norsk eller engelsk. At enkelte oppfatter at *kjødet* har samme betydning som σάρξ, beror mer på sedvane enn faktisk norsk språkbruk:

Sometimes [...] linguistic conservatives are in fact merely preferring traditional expressions that sound natural to them – and are thus preferred because they are well-known to them.²¹¹

Vi har allerede vært inne på at *kjødet* er utgått av konvensjonell norsk språkbruk, så nær som i bibelspråket og noen stivnede uttrykk, f.eks. det seksuelt ladede «kjødets lyst». Dersom en vil unngå at nye norske bibellesere leser inn en seksuell undertone der grunnteksten ikke har slike, bør en unngå *kjødet* som fast oversettelse for σάρξ. Rett nok forbindes σάρξ med et klanderverdig seksualliv i Gal 5,19 og 1 Kor 6,16. Men Paulus plasserer like gjerne den seksuelle løssluppenheten i σῶμα, se Rom 1,24 og 1 Kor 6,18.

Oversetterne bak B2011 går inn for å variere oversettelsen av σάρξ. Riktignok mer moderat enn tilfellet var med NO78/85, og de gir to hovedoversettelser av σάρξ i Rom 8: *kjøtt/kjøtt og blod*, og *oss/mennesker*. Sistnevnte ivaretar perspektivet av mennesket til forskjell fra Gud, altså kosmologisk dualisme, mens den foregående ivaretar en antropologisk dualitet med sin kroppslige betydning av σάρξ, slik det også kommer til uttrykk i 1 Mos 2,21-24.

Av de to nyeste oversettelsene i utvalget skiller B2011 seg ut ved å bruke mer enn ett begrep for σάρξ i Rom 8. NIV2011 bruker, som vi har sett ovenfor, konsekvent *flesh* i likhet med den brede strøm i engelsk bibeloversettelsestradisjon, mens både NO78/85 og NIV78 innførte *ond*, *syndig natur* og *sinful nature*.

²¹¹ Carson 2013, 69.

Som fremstillingen har vist, er denne endringen svært tett knyttet til den fremtredende posisjon Nidas oversettelsesteori har hatt. Hans teori var skoledannende innen bibeloversettelsesfaget, særlig ved oversettelser til nye språk gjennom arbeidet til Nida selv og United Bible Societies (UBS). Både norsk og engelsk oversettelsestradisjon har mottatt impulser fra Nidas teorier.²¹² Hans teori utfordrer – og oppfordrer – oversetteren til å ta teologisk informerte valg, på en annen måte enn ved mer konkordante oversettelser.

Dette kommer på entydig vis til uttrykk gjennom valget av *ond, syndig natur/sinful nature* som oversettelse av *σάρξ* i Rom 8 i NO 78/85 og NIV78. Dette valget kan i noen grad sies å være styrt av teologiske forutsetninger, som vi ser spor av også i de to nyeste utgavene av disse oversettelsene: B2011 og NIV2011, selv om begrepet ikke er brukt.

Særlig relevant for vår problemstilling er måten Nida prioriterer hensynet til mottakeren fremfor språkets former.²¹³ Dette hensynet strekker seg videre enn grammatiske former og setningsoppbygging, men gjør seg også gjeldende i ordvalg. Nida selv påpeker f.eks. at *flesh* har andre betydningsnyanser i samtidens engelsk enn *σάρξ* hadde i det første århundre.²¹⁴ Hensynet til mottakeren tilsier derfor at en bytter ut *flesh* med den nærmeste, naturlige ekvivalenten,²¹⁵ slik det ble forsøkt i NIV78 og NO78/85.

Det eksegetiske grunnlaget har vi diskutert ovenfor, og konkludert med at konseptet *syndig natur* er svakt begrunnet i de aktuelle tekstene. Slik tale kommer nær den greske dualismen, som vi har vist at Paulus selv bevisst unngår – selv om han anvender de samme begrepene.

Enhver oversettelse er ufullkommen, noe også historien illustrerer. Både B2011 og NIV2011 går tilbake til mer «forsiktige» – eller konservative – oversettelser av *σάρξ*.

Oversettelseskommisjonen bak NIV2011 reflekterer slik om endringen: «[T]he original NIV often rendered *sarx* as “sinful nature.” But this expression can mislead readers into thinking the human person is made up of various compartments [...]».²¹⁶ Dessuten er *sinful nature/ond*,

²¹² Porter 2005, 8.16; Beckmann 2017, 86-90.

²¹³ Nida & Taber 1969, 31-32.

²¹⁴ Nida & Taber 1969, 16-17.

²¹⁵ For nyansen mellom naturlig og nær ekvivalent, se Nida & Taber 1969, 12-13.

²¹⁶ «Updating the New International Version of the Bible: Notes from the Committee on Bible Translation» [sitert 4. januar 2020]. Online: <https://www.thenivbible.com/wp-content/uploads/2014/11/2011-Translation-Notes.pdf>

syndig natur snevrere enn *flesh/kjøtt*, og utelukker meningsnyanser som er til stede i konteksten, slik vi har sett i eksegesen ovenfor.

Hvordan skal vi da oversette *σάρξ* i Rom 8? Det viser seg lettere å uttrykke dette i negasjoner, enn å gi et likefram svar. Kanskje er *kjøtt, kjøtt og blod* – slik B2011 velger – tross alt den beste oversettelsen av *σάρξ* til norsk? Mye kan tyde på det. Det som i alle fall er klart, er at alt meningspotensialet fra originalordet ikke kan følge med over i oversettelsen. Men dette gjelder enhver form for oversettelse, og kan således ikke tillegges vekt i vurderingen med mindre man har et annet ord som åpenbart har større overlapp med det aktuelle begrepet. Det har vi ikke her. *Kjøtt* og *σάρξ* har god overlapp på «kjøttsiden»; begge kan brukes om muskel- og fettvev hos mennesker og dyr.²¹⁷ Dermed er det nok overlapp til å dekke grunnbetydningen av *σάρξ* som antropologisk term. Det som faller utenfor, er f.eks. konseptet «adskilt fra Gud» og den frelseshistoriske dimensjonen – som jo er ganske viktig, ikke minst i lys av sendelsen av Sønnen ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας (Rom 8,3). Man må derfor spørre om denne mangelen ved oversettelsen *kjøtt* f.eks. tilsier aktiv bruk av forklarende fotnoter.

I en tenkt analogi med måten *σάρξ* har utvidet sitt meningspotensial med tiden, kan en imidlertid tenke seg at det samme kan skje med det norske *kjøtt*. Nye avledede betydninger er kommet til i lys av nye kontekster. For øvrig har det samme skjedd med det danske lånordet *kjød*, som har en spesialisert betydning i bibelspråket, riktignok på bekostning av den opprinnelige betydningen. Å bruke *kjøtt* på denne måten i oversettelsen vil formodentlig virke noe fremmed og uvant for den jevne språkbruker. Her mener vi Venuti's fremmedgjøringsstrategi underbygger en slik oversettelse. Slik ender man med en tilsynelatende konkordant oversettelse, som ikke er begrunnet i en misforståelse om ordenes identiske betydninger, men tvert imot: i deres forskjellighet. Slik begrenses den etnosentriske volden «that is inherent in every translation process».²¹⁸ Samtidig kan en slik oversettelse stimulere til nærmere studier av den norske bibelteksten, som ikke blir uforståelig (jf. Nida) men appellerer til nysgjerrigheten hos leseren.

²¹⁷ Bokmålsordboka *kjøtt* [sitert 5. januar 2020]. Online: <https://ordbok.uib.no>

²¹⁸ Venuti 2008, 17.

6 Sammenfatning og konklusjon

Problemstillingen for denne avhandlingen er: Hva var grunnen til det markante bruddet med den tradisjonelle oversettelsen av *σάρξ* i en del paulinske tekster – særlig Rom 8 – på slutten av 1970-tallet? Og hva kan være årsaken til at man går tilbake på dette igjen noen tiår senere?

Vi har brukt begrepene *oversettelse* og *tolkning* delvis om hverandre. I lys av at ingen språk har helt overlappende vokabular, er *tolkning* en dekkende beskrivelse av prosessen med å oversette noe fra ett språk til et annet.

Oversettelse innebærer valg. Og valg må ha en begrunnelse. Vi har kartlagt hvilke valg som er gjort i åtte oversettelser knyttet til ordet *σάρξ* i Rom 8, og vist hvordan disse valgene i stor grad kan begrunnes i aktuell oversettelsesteori og teologi, selv om også andre hensyn kan ha spilt en rolle – så som intendert leser, ønsket stilnivå osv.

Den oversettelsen som har vakt mest oppsikt, er den som er valgt i NIV78 og NO78/85, hvor *σάρξ* gjengis med *sinful nature/ond, syndig natur*. Den ideologiske forutsetningen for denne tolkningen har utvilsomt sin basis i Eugene A. Nidas oversettelsesprogram, dynamisk ekvivalens. Siden denne teorien i stor grad inviterte til teologiske tolkninger, er det trolig at oversettelsen/tolkningen også reflekterer oversetternes teologi/dogmatiske standpunkter.

Nidas innflytelse er godt dokumentert, både innen bibeloversettelse generelt og når det gjelder NO78/85 og NIV78 spesielt. Hans oversettelsesprogram har muliggjort en oversettelse som forklarer mer for leseren enn tidligere, slik at det mangetydige *σάρξ* kan oversettes på andre måter. Tolkning er uunngåelig i enhver oversettelse: «Translation is not an untroubled communication of a foreign text, but an interpretation that is always limited [...]»,²¹⁹ men en dynamisk-ekvivalent strategi skiller seg ut ved at den fremmer en aktiv dogmatisk tolkning av teksten.

Vi har derfor underlagt konseptet *syndig natur* en kritisk analyse gjennom to case-studier av relevante bibelske tekster, samt Rom 8,1-14. Vår vurdering er at konseptet er svakt begrunnet, og at det i tillegg bærer mer preg av gresk antropologisk dualisme enn av jødisk antropologisk

²¹⁹ Venuti 2008, 14.

dualitet. Slik kommer det i konflikt med Paulus' antropologi som er forankret i GT. Uttrykket bør derfor unngås i oversettelser, slik NIV2011 og B2011 gjør.

Hva er så grunnen til denne returen til *kjøtt*, *kjøtt og blod/flesh*? Avhandlingen peker på at begrunnelsen først og fremst er at en fjerner seg fra Nidas oversettelsesteori. Nøyaktig hva man orienterer seg imot, er imidlertid ikke grundig belyst i avhandlingen, men vi har fra faglig hold pekt på kritikken fra Venuti og andre. En offentlig kritikk mot valgene i NO78/85 og NIV78 er også kjent – illustrert ved utgivelsen av NB88 på norsk mark. NRSV, som fornyer KJV-tradisjonen, kan illustrere det samme innen den engelske tradisjonen.

Begrunnelsen for returen er derimot neppe endret teologi/dogmatikk. Vi mener tvert imot å finne tegn på at konseptet *syndig natur* likevel spiller en rolle som teologisk fundament i B2011. Særlig gjelder det de gangene B2011 omskriver f.eks. verbalsubstantivet τὸ φρόνημα i Rom 8,6-7 og preposisjonsuttrykket κατὰ σάρκα i Rom 8,4-5.13 med «det/slik kjøttet vil». En slik talemåte faller nær det som i poesien kalles besjeling eller personifisering, og står uten begrunnelse i en nøktern eksegese av de relevante tekstene. Videre så vi også en tendens til å dramatisere forholdet mellom σάρξ og πνεῦμα i Gal 5,16-17 gjennom bruk av stridsmetaforikk, som er mer animert i B2011 enn det i første omgang er dekning for i grunnteksten. Disse eksemplene er imidlertid ikke sikre bevis, selv om de er nærliggende å tolke som uttrykk for en bestemt dogmatisk posisjon, hvor *syndig natur* fortsatt spiller en rolle.

Vi har til sist vurdert B2011s oversettelse av σάρξ i Rom 8, og funnet at den er sakssvarende med hensyn til grunnbetydningene av σάρξ. Fordi *kjøtt* mangler en del nyanser som er relevante for konseptene i Rom 8, vil bruken av det i enkelte sammenhenger føre til at idealet om fremmedgjøring i oversettelsen ivaretas, uten at teksten gjøres uforståelig eller obskur.

Også når det gjelder konteksten er det ulike problemstillinger som krever oppmerksomhet i oversettelsesprosessen. Vi har nevnt blant annet oversettelsen av verbalsubstantivet τὸ φρόνημα og preposisjonsuttrykket κατὰ σάρκα, hvor omskriving med verbal kan være aktuelt for å unngå unaturlig norsk språkføring (Rom 8,6-7 og 8,4-5.13 i B2011 og NO78/85). Dette har vist seg å være en arena hvor oversetterens teologiske forutsetninger kan komme til uttrykk – villet eller ikke.

Appendiks

APPENDIKS 1

Tabellen er utarbeidet på følgende måte: I BDB s. 142 §6.c listes opp representative forekomster av det hebraiske uttrykket *קְלִבְשָׁר* opp. Begrepet har i følge BDB betydningen *mankind*. Hver forekomst er slått opp parallelt i BHS og LXX. En finner da at *πᾶσα σὰρξ* er den vanligste oversettelsen av *קְלִבְשָׁר* (17 av 19 opplistede tilfeller). LXX har iblant avvikende versnummerering i forhold til BHS. LXX-referansen er da satt i klammeparentes. Tre vers finnes ikke i LXX, og er ikke talt med i optellingen.

	BHS	LXX
1 Mos 6,12	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσα σὰρξ</i>
1 Mos 6,13	קְלִבְשָׁר	<i>παντὸς ἀνθρώπου</i>
4 Mos 16,22	אֱלֹהֵי הַרוּחַת לְקְלִבְשָׁר	<i>κύριος ὁ θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς</i>
4 Mos 27,16	אֱלֹהֵי הַרוּחַת לְקְלִבְשָׁר	<i>κύριος ὁ θεὸς τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκὸς</i>
5 Mos 5,26	קְלִבְשָׁר	<i>τίς γὰρ σὰρξ</i>
Sal 65,3 [64,3]	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσα σὰρξ</i>
Sal 145,21 [144,21]	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσα σὰρξ</i>
Jes 40,5	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσα σὰρξ</i>
Jes 40,6	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσα σὰρξ</i>
Jes 49,26	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσα σὰρξ</i>
Jes 66,16	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσα σὰρξ</i>
Jes 66,23	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσα σὰρξ</i>
Jes 66,24	קְלִבְשָׁר	<i>πάση σαρκί</i>
Jer 12,12	קְלִבְשָׁר	<i>πάση σαρκί</i>
Jer 25,31 [32,31]	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσαν σάρκα</i>
Jer 32,27 [39,27]	קְלִבְשָׁר	<i>πάσης σαρκός</i>
Jer 45,5 [51,35]	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσαν σάρκα</i>
Esek 21,4	קְלִבְשָׁר	X (verset finnes ikke i LXX)
Esek 21,9	קְלִבְשָׁר	X (verset finnes ikke i LXX)
Esek 21,10	קְלִבְשָׁר	X (verset finnes ikke i LXX)
Joel 3,1	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσαν σάρκα</i>
Sak 2,17	קְלִבְשָׁר	<i>πᾶσα σὰρξ</i>

APPENDIKS 2

Tabellen viser utviklingen antall oversettelser til nye språk i perioden 300 f. Kr.–1980 e. Kr. og er hentet fra Smalley 1991, 34.

34		THE MODERN MISSION ERA, 1792–1992			
First-Time Translation into New Languages				TABLE 1	
	CENTURY	LANGUAGES ADDED	DECADE	LANGUAGES ADDED	CUMULATIVE TOTALS
B.C.	300	1			1
	200	0			1
	100	0			1
	-0-	1			2
A.D.	100	3			5
	200	1			6
	300	4			10
	400	2			12
	500	0			12
	600	2			14
	700	1			15
	800	2			17
	900	0			17
	1000	2			19
	1100	3			22
	1200	4			26
	1300	6			32
	1400	3			35
	1500	15			50
	1600	11			61
	1700	13			74
	1800	446	1800	7	81
			1810	26	107
			1820	42	149
			1830	26	175
			1840	29	204
			1850	51	255
			1860	71	326
			1870	38	364
			1880	59	423
			1890	97	520
	1900	1,390	1900	100	620
			1910	102	722
			1920	97	819
			1930	146	965
			1940	80	1,045
			1950	142	1,187
			1960	258	1,445
			1970	290	1,735
			1980	175	1,910

Sources: Data from North, ed., *Book of a Thousand Tongues*, 37; United Bible Societies, *Scriptures of the World*, 40-55; Nida, ed., *Book of a Thousand Tongues*, 70.

Notes: Fayumic Coptic, not dated in North's list, is included under 300 A.D. Some early translations were never printed and do not appear in United Bible Societies figures, so the cumulative total above is slightly greater than the total of 1907 listed for 1988 by the United Bible Societies.

Bibliografi

Tekstutgaver

Biblia Graeca: Septuaginta (Ralphs/Hanhart 2006) et Novum Testamentum Graece (NA28 2012). Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2013

Biblia Hebraica Stuttgartensia, BHS. Redigert av Rudolf Kittel. Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt, 1973

Bibeloversettelser

Bibelen, Den Hellige Skrift. Norsk Bibel A/S, 1988

Den Hellige Skrift, Bibelen. Det Norske Bibelselskap, 1930

Den Hellige Skrift, Bibelen. 2. utgave 1985. Det Norske Bibelselskap, 1978/85

Den Hellige Skrift, Bibelen. Bibelselskapet, 2011

Holy Bible : New Revised Standard Version containing the Old and New Testaments.

Peabody, Mass.: Hendrickson, 1989

The Holy Bible, Authorized King James Version. New York: The World Publishing Co. Første gang utgitt 1611.

The Holy Bible, New International Version. London: Hodder & Stoughton, 1978

The Holy Bible, New International Version. Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 2011

Referanselitteratur

Balz, Horst og Gerhard Schneider (red.). *Exegetical Dictionary of the New Testament*. Vol. III. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1993

Brown, Colin (red.). *The New International Dictionary of New Testament Theology* (Vol. 1). Exeter: Paternoster, 1975

Brown, Francis. *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*. 14. opptrykk. Peabody, Mass.: Hendrickson, 2012

Danker, Frederick William (red.). *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature* (third edition). Chicago, Ill./London: The University og Chicago Press, 2000

Friedrich, Gerhard og Geoffrey W. Bromiley (red.). *Theological Dictionary of the New Testament* (Vol. VII). Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1971

Hawthorne, Gerald F. og Ralph P. Martin (red.). *Dictionary of Paul and his Letters*. Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 1993

Louw, Johannes P. og Eugene A. Nida (red.). *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains* (second edition). Vol. I & II. New York: United Bible Societies, 1988-1989.

Annen litteratur

Barker, Kenneth (red.). *The Making of a Contemporary Translation: The Purpose and Method of the New International Version*. London: Hodder and Stoughton, 1987

Beckmann, Morten K. *Bibelselskapets kristologi. Ideologi og oversettelse*. Doktoravhandling ved Universitet i Agder, 2017

Bultmann, Rudolf. *Theology of the New Testament: I* (Vol. 1). London, 1952

Carson, D. A. «The Limits of Functional Equivalence in Bible Translation – and Other Limits, Too», i: Glen G. Scorgie, , Mark L. Strauss og Steven M. Voth (red.). *The Challenge of Bible Translation*. Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 2003

Duthie, Alan S. *How To Choose Your Bible Wisely*. Carlisle: Paternoster Press, 1995

Fee, Gordon D. *The First Epistle to the Corinthians* (Revised Edition). The New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids, Mich./Cambridge: Eerdmans, 2014

Fitzmyer, Joseph A. *Paul and his Theology: A Brief Sketch* (Second Edition). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1989

Fung, Ronald Y. K. *The Epistle to the Galatians*. The New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids, Mich./Cambridge: Eerdmans, 1988

Goff, Philip, Arthur E. Farnsley II og Peter J. Thuesen. «The Bible in American Life Today», i: Philip Goff, Arthur E. Farnsley II og Peter J. Thuesen (red.). *The Bible in American Life*. New York, N.Y.: Oxford University Press, 2017

Gundry, Robert H. *Soma in Biblical Theology: With Emphasis on Pauline Anthropology*. Society for New Testament Studies Monograph Series 29. New York, N.Y.: Cambridge University Press, 2005

Hays, Richard B. og Green, Joel B. «The Use of the Old Testament by New Testament Writers», i: Joel B. Green (red.). *Hearing the New Testament – Strategies for Interpretation*. Grand Rapids, Mich./Cambridge: Eerdmans, 2010

Moo, Douglas J. *Galatians*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament. Grand Rapids, Mich.: Baker, 2013

Moo, Douglas J. *The Letter to the Romans* (Second Edition). The New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 2018

- Nida, Eugene A. *Toward a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill, 1964
- Nida, Eugene A. og Charles R. Taber. *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill, 1969
- Noack, Bent. *Det nye testamente og de første kristne årtier*. København: Gads forlag, 1998
- Porter, Stanley E. (2005). «Eugene Nida and Translation». *The Bible Translator*, 56 (1), 8–19.
- Porter, Stanley E. «Assessing Translation Theory: Beyond Literal and Dynamic Equivalence», i: Stanley E. Porter, og Mark J. Boda (red.). *Translating the New Testament: Text, Translation, Theology*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 2009
- Sanneh, Lamin. «Gospel and Culture: Ramifying Effects of Scriptural Translation», i: Philip C. Stine, (red.). *Bible Translation and the Spread of the Church the Last 200 Years*. Leiden: Brill, 1990
- Schaff, Philip. *Nicene and Post-Nicene Fathers Series II, Volume 6*. Grand Rapids, Mich.: Christian Classics Ethereal Library
- Schattner-Rieser, Ursula. «Das Aramäische zur Zeit Jesu, „ABBA!“ und das Vaterunser Reflexionen zur Muttersprache Jesu anhand der Texte von Qumran und der frühen Targumim», i: Jörg Frey, og Enno Edzard Popkes (red.). *Jesus, Paulus und die Texte von Qumran*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2015
- Schnelle, Udo. *Neutestamentliche Anthropologie: Jesus – Paulus – Johannes*. Neukirchen-Vleyn: Neukirchner Verlag, 1991
- Schnelle, Udo. *Apostle Paul: His Life and Theology*. Grand Rapids, Mich.: Baker Publishing Group, 2005
- Schreiner, Thomas R. *Romans*. Baker Exegetical Commentary on the New Testament 6. Grand Rapids, Mich.: Baker, 1998
- Smalley, William A. *Translation As Mission: Bible Translation in the Modern Missionary Movement*. Macon, Georgia: Mercer University Press, 1991
- Stine, Philip C. (ed.). *Bible Translation and the Spread of the Church the Last 200 Years*. Leiden: E. J. Brill, 1990
- Thiselton, Anthony C. *Discovering Romans*. London: Society for Promoting Christian Knowledge (SPCK), 2016
- Turner, Max. «Modern Linguistics and Word Study in the New Testament», i: Joel B. Green (red.). *Hearing the New Testament – Strategies for Interpretation*. Grand Rapids, Mich./Cambridge: Eerdmans, 2010
- Von der Muehll, P. (red.). *Epicurus: Epistulae Tres et Ratae Sententiae*. Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana. Stuttgart: Teubner, 1966

- Walls, Andrew F. «The Translation Principle in Christian History», i: Philip C. Stine, (red.). *Bible Translation and the Spread of the Church the Last 200 Years*. Leiden: Brill, 1990
- Wessel, Walter W. «A Translator's Perspective on Alister McGrath's History of the King James Version», i: Glen G. Scorgie, Mark L. Strauss og Steven M. Voth (red.). *The Challenge of Bible Translation*. Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 2003
- White, James R. *The King James Only Controversy*. Minneapolis: Bethany House Publishers, 1995
- Wilt, Timothy (red.). *Bible Translation: Frames of Reference*. Manchester: St. Jerome Publishing, 2003
- Wolter, Michael. *Der Brief an die Römer: Teilband 1: Röm 1-8*. Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament. Neukirchen-Vleyn/Ostfildern: Neukirchener-Vluyn/Patmos, 2014